

บทที่ 4

ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม ในการเปลี่ยนผ่านสู่การพัฒนา

“พวกเขาไม่ทำ แต่เป็นคนเอาไป”

“เล่าไท” แห่งบ้านแทนธรรม (2542)

การดำรงชีวิตบนภูเขาของชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม เมื่อผ่านกาลเวลามายาวนาน ผ่านเงื่อนไขอันหลากหลายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง โดยเฉพาะสถานการณ์ความต้องการที่ดินของตลาดโลก นโยบายส่งเสริมการปลูกฝิ่นของรัฐบาลไทย ได้ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เคยดำรงชีวิตบนฐานการเกษตรเพื่อการยังชีพได้ปรับตัวไปสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์และถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาดการค้าฝิ่นโลก

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะเมื่อภาพลักษณ์ฝิ่นเริ่มเปลี่ยนไปจากสินค้าทำกำไรของรัฐไปสู่ภาพของยาเสพติด “การพัฒนา” ได้เข้ามาแทนที่และจัดแจงปั้นแต่งชีวิตของชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมใหม่ ทำให้ชีวิตของชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องไหลล่นไปบน “เส้นทางการพัฒนา” ตามแนวทางของรัฐ

ชีวิตบนเส้นทางการพัฒนาและจุดเปลี่ยนการกลายเป็น “คนชายขอบ” ของชาวม้งบ้านแทนธรรม คือเนื้อหาสาระที่ต้องการจะนำเสนอในบทนี้ โดยจะอธิบายผ่านเหตุการณ์ คำบอกเล่าของชาวบ้านเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ชุมชนม้งและความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มอำนาจภายนอก ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนภายในชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา กล่าวคือ

1. ยุคฝิ่นผิดกฎหมายระหว่างปีพ.ศ. 2500-2523 (ค.ศ. 1957-1980) เมื่อฝิ่นเริ่มกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ฝิ่นได้เริ่มกลายเป็น “สิ่ง” ที่จำแนกความเป็นเขา – เราในสังคมไทย ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมถูกแบ่งแยกเป็น “คนอื่น” และถูกทำให้กลายเป็น “คนชายขอบ” จากกระบวนการต่างๆ ที่ดำเนินไปพร้อมกับภาพลักษณ์ฝิ่นที่แปรเปลี่ยน

ในช่วงนี้อาจแบ่งออกกว้างๆ ได้ 2 ระยะ ได้แก่ ระยะแรกเป็นช่วงปีพ.ศ. 2500 – 2510 (ค.ศ. 1957-1967) เป็นช่วงที่แม้ว่าภาพลักษณ์ฝิ่นได้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2501 (ค.ศ. 1958) แต่ระบบการค้าฝิ่นบนภูเขายังคงคึกคักอยู่นานอีกหลายสิบปีบนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทหารไทย สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา พรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ และกลุ่มชนบนที่

สูงผู้ปลูกฝิ่น บนความสัมพันธ์นี้ได้เกิดกระบวนการการค้าฝิ่นบนฐานการทำ "ธุรกิจการเมือง" เพื่อผลประโยชน์ทางการเงิน การเมืองและตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางความคิดแบบเสรีนิยมที่กำลังถูกคุกคามด้วยภัยจากคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ระยะต่อมาคือช่วงปีพ.ศ. 2511 – 2523 (ค.ศ. 1968-1980) ในสถานการณ์ที่ด้านหนึ่งความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่าง ๆ กับการทำธุรกิจการเมืองในกระบวนการการค้าฝิ่นยังคงคึกคัก ประกอบกับสงครามอุดมการณ์ทางความคิดยังคงคุกรุ่น แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลไทยจำต้องปฏิบัติตามแรงบีบคั้นจากต่างประเทศให้แก้ไขปัญหายาเสพติดจากการแพร่ระบาดของฝิ่นและปัญหาความมั่นคงที่ถูกคุกคามจากคอมมิวนิสต์ ในช่วงเวลานี้ด้วยบริบทของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมือง ภาพลักษณ์ของชาวม้งเริ่มถูกเชื่อมโยงกับความมั่นคงของชาติ รัฐบาลเริ่มดำเนินนโยบายการพัฒนาและนโยบายการผสมกลมกลืน (Assimilation) ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยได้รับงบประมาณจากต่างประเทศจำนวนมากเพื่อตอบสนองต่อแนวทางการพัฒนาผ่านโครงการพัฒนา เช่น โครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่น การอพยพชนกลุ่มต่าง ๆ ลงจากดอยสู่พื้นราบตลอดจนการเปลี่ยนระบบการผลิตและวิถีชีวิตดั้งเดิม ขณะที่ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมได้แตกแยกออกเป็นสองฝ่ายระหว่างทางเลือกดำเนินชีวิตตามเส้นทางพัฒนากับการเข้าร่วมอุดมการณ์พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

2. ยุคพัฒนา ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน (ค.ศ. 1981 - ปัจจุบัน) เป็นช่วงที่ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิดระหว่างเสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์เริ่มคลี่คลายลง ขณะที่ฝิ่นถูกเข้มงวดและถูกปราบปรามอย่างหนักเพราะแรงกดดันจากต่างประเทศต่อภาพลักษณ์ฝิ่นที่กลายเป็นยาเสพติด รัฐบาลซึ่งได้รับเงินงบประมาณจากต่างประเทศได้แปรเปลี่ยนเงินเป็นโครงการพัฒนาจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นภายใต้การมองปัญหาฝิ่นเป็นปัญหาทางการเมืองมากกว่าพิจารณาความสัมพันธ์ทางธุรกิจการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ บนกฎหมาย งบประมาณความช่วยเหลือจากต่างประเทศเริ่มลดน้อยลงในเวลาต่อมา แต่นโยบายการพัฒนาและนโยบายการสร้าง ความกลมกลืน รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิต อนามัยและการศึกษาของรัฐบาลต่อชนบนที่สูงยังคงดำเนินต่อไป ในยุคนี้ ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยเข้าร่วมกับพคท. ได้กลับเข้าสู่เส้นทางพัฒนา ซึ่งตอกย้ำให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตใหม่แก่ชุมชนชาวม้ง โครงการพัฒนาต่างๆ เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

พร้อมๆ กันนี้ ในบริบทที่เริ่มเปลี่ยนแปลงและสถานการณ์ใหม่ๆ เริ่มเกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 2520 จากความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรป่าและธรรมชาติในยุคเศรษฐกิจทุนนิยม

เติบโต ทำให้ภาพลักษณ์ของชาวม้งจากเดิมที่เกี่ยวข้องกับฝิ่น - พืชยาเสพติดในฐานะผู้ปลูกเสฟฝิ่น และความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์การเมืองเริ่มถูกเชื่อมโยงกับปัญหาการทำลายป่าอันเนื่องมาจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ายที่จากไร่ฝิ่น พร้อมๆ กับการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในเวลาต่อมา ภาพของชาวม้งได้เริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับภาพของชาวเขาในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนเรียนรู้แห่งบ้านแทนธรรมในเส้นทางพัฒนาภายใต้บริบทใหม่ได้ปรับเปลี่ยนระบบการผลิต วิถีวัฒนธรรมในชุมชนไปมาก แต่ก็ประสบปัญหาจากการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลง การส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อปรับตัวกลายเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ชีวิตสามารถอยู่รอดได้ในสังคมปัจจุบัน

4.1. ยุคฝิ่นผิดกฎหมาย พ.ศ.2500-2523 (ค.ศ.1957-1980)

4.1.1 บ้านแทนธรรมในช่วงยุคฝิ่นผิดกฎหมาย

ประมาณปีพ.ศ. 2500 – 2510 (ค.ศ.1957-1967) สงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างสังคมนิยมกับเสรีนิยมยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลไทยและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ในเขตอินโดจีนโดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างไม่หยุดยั้ง ขณะเดียวกันยังเป็นช่วงที่กระแสจากต่างประเทศกดดันให้กลุ่มประเทศแถบอินโดจีนดำเนินนโยบายยกเลิกการปลูกและค้าฝิ่น เพราะมองว่าฝิ่นเป็นยาเสพติดการกดดันจากต่างชาติส่งผลกระทบต่อรัฐบาลไทยอย่างหนักหน่วงที่สุดภายหลังจากที่รัฐบาลไทยถูกประกาศกลางที่ประชุมยาเสพติดขององค์การสหประชาชาติในปีพ.ศ. 2489 (ค.ศ.1946) ว่าเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รัฐบาลยังเป็นผู้ดำเนินการเรื่องฝิ่นอย่างถูกกฎหมาย ทำให้รัฐบาลไทยจำต้องกำหนดนโยบายทางกฎหมายและการบริหารใหม่ โดยออกประกาศยกเลิกการปลูกขายและบริโภคฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 (ค.ศ.1958) ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 การออกกฎหมายฉบับนี้ถือว่าเป็นการเปลี่ยนนโยบายแบบกลับตาลปัตร จากที่รัฐบาลเคยส่งเสริมให้ปลูก เสฟและค้าฝิ่นได้อย่างถูกกฎหมายไปเป็นการกำจัดฝิ่น ยกเลิกการปลูกและเสฟฝิ่นอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะฝิ่นที่ปลูกโดยกลุ่มชนบนที่สูง (มนัส, 2508, อรัญ, 2522, ภัตพงศ์, 2537) จากนั้นองค์การสหประชาชาติและนานาชาติได้ให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อปราบปรามฝิ่นและลดการปลูกฝิ่นบนภูเขา ขณะที่ในทางบริหาร รัฐบาลไทยจัดตั้งองค์กรและโครงการต่าง ๆ ภายใต้นโยบายการพัฒนาและการสร้างความกลมกลืนระหว่างกลุ่มคนอันหลากหลายภายในประเทศเดียวกัน (วันช, 2525, ขจิตกัย, 2528) เพื่อป้องกันปัญหาฝิ่นแพร่ระบาดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และปัญหาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์ (ฐพนิจ, 2527, ขจิตกัย, 2528)

แม้ว่ารัฐบาลไทยจะออกกฎหมายยกเลิกการปลูกและเสฟฝิ่นขึ้นในปีพ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติในเขตชายแดนห่างไกล ชุมชนม้งและชนบนที่สูงซึ่งได้ผนวกฝิ่นเข้าสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์ตั้งแต่อ่อนหน้านั้นยังคงทำการปลูกฝิ่นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจการเมืองบนภูเขาสืบเนื่องต่อมาอีกหลายสิบปี

ในชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมก็ไม่แตกต่างไปจากชุมชนบนที่สูงอื่นๆ ที่ยังคงทำการเกษตรในระบบเชิงพาณิชย์จากการปลูกข้าว ข้าวโพดและฝิ่น โดยมีฝิ่นเป็นพืชที่ถูกเร่งผลิตเพื่อขายออกสู่ท้องตลาดบนความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจต่าง ๆ ในกระบวนการธุรกิจการเมืองเรื่องการค้าฝิ่นในตลาดโลกเช่นกัน

ในระบบการผลิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมยังคงใช้พื้นที่ไร่เดิมในอดีตเพื่อปลูกฝิ่น ส่วนพื้นที่ไร่ข้าวและข้าวโพดหมุนเวียนเปลี่ยนที่สลับลงไปยังบริเวณดอยที่ต่ำลงไป ส่วนระบบการจัดการแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ นอกเหนือจากแรงงานในครอบครัวที่ถูกใช้เป็นแรงงานหลักแล้ว ระบบการแต่งงานเพื่อเสาะหาภรรยามาช่วยในกิจกรรมทำไร่ฝิ่นและการว่าจ้างแรงงานยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเพื่อเพิ่มผลผลิตฝิ่นดิบที่ได้ประมาณปีละ 3 -5 จ้อยส์ต่อครอบครัว

อย่างไรก็ตาม เมื่อได้น้ำยางฝิ่นดิบแล้ว ชาวม้งบ้านแทนธรรมยังคงแยกฝิ่นดิบออกเป็น 3 ส่วนเช่นเคย คือ เก็บเป็นยา ค่าตอบแทนและรับแขกประมาณ 3 ห้อง (115 กรัม) แต่หากคนในครอบครัวสูบเองจะเก็บไว้ประมาณ 1 จ้อยส์ (1,600 กรัม) ส่วนที่สองยังคงเก็บเป็นภาษี 5 ห้อง (190 กรัม) และส่วนที่เหลือจึงขายเพื่อสะสมเอาไว้เป็นทุนรอน

สำหรับระบบการจัดการที่ดินก็ไม่แตกต่างไปจากช่วงที่ผ่านมามากนัก โดยภายในชุมชนบ้านแทนธรรมยังคงประสบปัญหาการทะเลาะวิวาทจากความขัดแย้งเรื่องที่ดิน เนื่องจากการเร่งผลผลิตฝิ่นจำนวนมาก ในความขัดแย้งดังกล่าว ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมได้อาศัยระบบกฎเกณฑ์ภายในชุมชน เช่น ระบบผู้อาวุโส ระบบเครือญาติเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาดังที่เคยใช้ได้ในอดีต แต่ในรายที่มีความขัดแย้งรุนแรงก็เริ่มมีความจำเป็นต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาช่วยดูแลเพิ่มเติมด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายใต้นโยบายใหม่ของรัฐบาลที่เปลี่ยนฝิ่นให้กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ขณะที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ผนวกฝิ่นเข้าสู่ระบบการเกษตรเชิงพาณิชย์อย่างเต็มตัวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างชัดเจน คือ การที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจในทางมิชอบข่มขู่คุกคามชาวบ้านในการยึดเก็บส่วยฝิ่นและเงิน ทำให้ชาวบ้านต้องเผื่อระวังฝิ่นและทำการจำแนกแยกแยะความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่เข้ามาในชุมชนมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไปเมื่อเทียบกับในอดีต ในด้านหนึ่ง เจ้าหน้าที่รัฐเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านในกรณีความขัดแย้งภายในชุมชน แต่อีกด้านหนึ่ง การที่เจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ตำรวจบางคนเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากชาวบ้านโดยอาศัยกฎหมายการห้ามปลูกและเสฟผืนเข้าไปข่มขู่คุกคาม มีการเก็บส่วยในรูปแบบของผืนและเงินได้ทำให้ชาวบ้านระมัดระวังตัวมากขึ้น จนมีคำพูดของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่เปรียบเปรยว่า เจ้าหน้าที่รัฐเป็นพวก “กินอย่างเสือ นอนอย่างเสือ” หมายถึงเป็นกลุ่มที่ไม่ยอมทำงานแต่ไปเก็บผลประโยชน์จากคนอื่นเหมือนพวกเลือนอนกิน

คำกล่าวเช่นนี้สอดคล้องกับเรื่องเล่าภายในชุมชนที่เล่าสืบต่อกันมาว่า “มีแม่ลูกคู่หนึ่งเพิ่งกลับจากการเกี่ยวผืนในไร่ที่เก็บมาจากหลายเจ้าประมาณ 10 จ้อยส์ โดยแม่เปื้อะก้วยใส่ผืนไว้ข้างในมีเสื้อผ้าปิดไว้ข้างบน ไม่ให้ใครรู้ว่าซ่อนผืนไว้ ส่วนลูกชายเดินตามหลังระหว่างกลับบ้าน มีตำรวจ 2 คนเดินผ่านมา ก็ถามว่า จะไปไหน แม่ลูกคู่นี้ก็ตอบว่า จะไปซักผ้าที่ลำน้ำ ยังไม่ทันที่แม่ลูกเดินผ่านไป ตำรวจก็เะใจว่า ไปซักผ้าแต่เดินผิดทาง ตำรวจเลยรู้ว่า มีอะไรผิดปกติ ก็เลยตรวจค้น เจอผืนซ่อนอยู่ จึงจับลูกชาย แต่ปล่อยแม่กลับบ้าน ระหว่างทางจะกลับไปในเมือง ตำรวจเกิดอยากได้ของกลางทั้งหมด จึงทำเป็นเฉื่อยชา ไม่ดูแล ไม่เข้มงวด ไม่คุมเจ้าเด็กน้อยคนนั้น เพื่อหวังให้เขาหนีไปแล้วยึดผืนของกลางเอาไปขาย แต่ลูกชายไม่รู้เรื่อง และไม่ยอมหนี ไม่สนใจตำรวจ 2 นายนี้พยายามอยู่หลายครั้งก็ไม่สำเร็จ สุดท้าย ตำรวจเลยขับไล่ลูกชายกลับไปพร้อมกับคืนผืนให้ 2 จ้อยส์ ส่วนที่เหลือ 8 จ้อยส์ตำรวจเอาไปแบ่งกันเพื่อขายต่อ” (เล่าไท แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2542)

นอกเหนือจากเรื่องเล่าดังกล่าวแล้ว ภายในชุมชนยังเคยเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงขึ้นและเป็นประสบการณ์ด้านร้ายของชาวบ้านแทนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ในช่วงเวลานี้

“มีตำรวจจากพื้นที่ราบขึ้นมาจากหมู่บ้านถึง 2 ครั้ง เพื่อมาข่มขู่คุกคามแล้วนำผืนของพวกเขามา พวกนั้นบอกว่าผืนนี้เป็นของผิดกฎหมาย แต่ตำรวจพวกนี้มารื้อค้นบ้านแล้วเอาข้าวของอื่นๆ ไปด้วย เอาเครื่องประดับ เครื่องเงิน พวกเขาเอาเครื่องเงินใส่ไว้ที่คอกก่อนจากไป พวกเขาเห็นจึงโกรธมาก หัวหน้าและชาวบ้านอีกหลายคนเลยไปข่มขู่ถึงระหว่างทาง ตำรวจพวกนั้นถูกยิงเสียชีวิตหมดเลย 4 คน ในตอนหลังมีนายตำรวจจากพื้นที่ราบขึ้นมาสอบสวนเหตุการณ์มาบอกว่า พวกที่ตายเป็นตำรวจตัวปลอมที่แอบใส่ชุดตำรวจขึ้นมา นายตำรวจเลยไม่ได้ดำเนินการกับคนม้งที่ยิงคนพวกนั้น” (นายพงษ์ศักดิ์ แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2543)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นเรื่องเล่าของชุมชนสืบต่อมาได้ทำให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมระมัดระวังตัวกับการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐมากขึ้น เมื่อชาวบ้านพบว่า มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ

หรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจะรีบบอกลูกบ้านให้นำฝน และข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ไปซ่อนในป่าทันที

ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมักมีคำเรียกขานคนกลุ่มต่างๆ และมีภาพการจำแนกแยกแยะกลุ่มคนที่เข้ามาสัมพันธ์ด้วย ได้แก่

ชะมอม - คนพื้นราบ จากในอดีตที่มีเพียงผู้นำชุมชนเท่านั้นที่รู้จักและติดต่อด้วยการขี่ม้าลงไปซื้อข้าวของให้ชาวบ้าน แต่เมื่อมีการติดต่อกันมากขึ้น คนพื้นราบได้เดินทางขึ้นมาบนภูเขาและพักค้างแรมที่บ้านแทนธรรมก่อนเดินทางต่อไปยังฝั่งลาว ส่วนพ่อค้าชาวเมียน ชาวจีนฮ่อ ตลอดจนทหารจีนฮ่อ พรรคก๊กมินตั๋งยังคงต่างม้ามามาตามชุมชนบนสันดอยเพื่อทำการค้าขายฝิ่นและคุมขบวนฝิ่นไปยังชายแดน

ไทกร่าง - เจ้าหน้าที่ตำรวจ คือ คนที่ใส่ชุดสีเหลือง สำหรับชุมชนม้ง ไทกร่าง ดังที่กล่าวแล้วว่า มีภาพ 2 ด้าน ในด้านดี คือคนที่ชาวบ้านขอความช่วยเหลือในเวลาที่มีเรื่องเดือดร้อนและไม่สามารถตกลงกันได้ภายในชุมชน เช่น ปัญหาเรื่องที่ดิน แต่อีกด้าน ไทกร่าง คือ ผู้ที่คอยจับฝิ่นเมื่อ ไทกร่าง เข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะต้องรีบนำฝิ่นไปซ่อนไว้ในป่าเสมอ เพื่อปกป้องตัวเองจากการถูกจับกุมหรือถูกรีดไถข่มขู่

ไทจั่ว - ทหารหรือคนชุดเขียว ผู้ปราบคอมมิวนิสต์ ซึ่งขึ้นมาสร้างสนามบินบนภูเขา แต่เมื่อเข้ามา ไทจั่ว กลับกดขี่ข่มเหงและใช้อำนาจในทางมิชอบกับชาวบ้าน

ภาพและเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ไทจั่ว เกิดขึ้นในชุมชนติดชายแดนบนภูเขา ด้วยเพราะความหวาดกลัวปัญหาคอมมิวนิสต์แพร่กระจายบนภูเขา ทำให้รัฐบาลส่งตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ขึ้นมาสำรวจความต้องการของประชาชน พร้อมกับสร้างโรงเรียน สนามบินและถนน โดยสนามบินนั้น ทหารได้ส่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ขึ้นมาแล้วจ้างชาวบ้านสร้างสนามบิน เมื่อสร้างสนามบินเสร็จสิ้นโครงการถนนเพื่อลำเลียงอาวุธขึ้นมาบนภูเขาก็ก่อเกิดขึ้น ในเวลาต่อมาทหารก็ขึ้นมาตั้งหน่วยประจำการบนยอดดอยตามนโยบายรัฐบาลในการปราบปรามคอมมิวนิสต์ แต่การตั้งหน่วยประจำการของทหารกลับสร้างความขัดแย้งกับชาวบ้าน เพราะมีการใช้อำนาจและปิ่นข่มขู่ชาวบ้าน ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับทหารเรื่อยมา

“หนาน้อยของหมู่เฮา เहांเสียดังขึ้นมา ก็ถูกปืนยิงตาย ไก่ก็ถูกลักขโมย ลูกสาวก็ถูกกลั่นแกล้งลวนลาม หมู่เฮาสู้ไม่ได้ อดทนมาเรื่อย ๆ บอกพ่อหลวงก็ช่วยไม่ได้” (บั้งกิ แซ่หาง บ้านแทนธรรม, 2542)

ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2511 – 2524 การรบระหว่างรัฐบาลกับพคท. รุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ตามชายแดนทั่วประเทศ ต่างฝ่ายต่างผลักดันแพ้ชนะเพื่อยึดพื้นที่ ขณะที่บนภูเขาบริเวณบ้านแทน

ธรรม ทหารและตำรวจตระเวนชายแดนไม่สามารถสู้กับพคท. ได้ถูกตีถอยร่นลงมายังพื้นที่ราบ พคท. สามารถควบคุมพื้นที่ชายแดนเอาไว้ได้ สหายและผู้นำของ พคท. ได้เข้าไปพูดคุยและชักชวนชาวบ้านเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ตามกฎหมายวิธีช่วงชิงมวลชนเพื่อสนับสนุนฝ่ายตน โดย พคท. ชี้่้น่าจุดอ่อนของรัฐบาลว่า รัฐบาลไทยเป็นผู้ที่ทำให้ชาวบ้านลำบากยากเข็ญ โดยดูได้จาก การที่เจ้าหน้าที่รัฐ ทหารเข้มแข็งแก และเอาไรต์เอาเปรียบประชาชน

จุดอ่อนดังกล่าวสอดคล้องกับความเป็นจริงที่ชาวบ้านต้องเผชิญในขณะนั้น จึงมีชาวบ้านบางส่วนเห็นด้วยกับ พคท. เข้าป่าจับปืนเป็นคอมมิวนิสต์ต่อสู้กับรัฐบาลไทยในที่สุด

ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2511 กระแสทางการเมืองได้พัดพาให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรม ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต เผชิญชะตากรรมกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เพราะสถานการณ์การเมืองได้ทำให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งตัดสินใจไปเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ด้วยเหตุผลที่ถูกรังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐในหลายเรื่องราว ส่วนชาวบ้านที่เหลืออีกหลายสิบครัวเรือนอพยพลงจากดอยสู่พื้นที่ราบด้วยความช่วยเหลือของทหารและรัฐบาลไทย

ชีวิตของ เล่าไท และ เล่าสือ อาจเป็นส่วนหนึ่งของภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว เส้นทางชีวิตและการตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมทั้งสองกลุ่มได้เป็นอย่างดี เล่าไท คือหนึ่งในกลุ่มชาวบ้านที่ตัดสินใจเลือกเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะที่ เล่าสือ เลือกลงจากดอยสูงเข้าสู่พื้นที่ราบเพื่อเลี่ยงปัญหาการสู้รบ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดังกล่าวทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมต้องเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ ในบริบทที่กว้างขึ้นและจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามเส้นทางที่ตนเองเลือกในสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนไป

สำหรับ "เล่าไท" ผู้เลือกเส้นทางชีวิตคอมมิวนิสต์ เกิดขึ้นเมื่อ พคท. ได้ชัยชนะสามารถยึดพื้นที่บนภูเขาได้สำเร็จในปีพ.ศ. 2511 บรรดาสหายพรรค พคท. ได้ชักชวนชาวบ้านม้งที่อาศัยอยู่บนภูเขาให้เข้าเป็นแนวร่วมสมาชิก 'ครอบครัวของ เล่าไท' พร้อมกับชาวบ้านบางส่วนตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการพคท. ด้วยเหตุผลที่คับแค้นใจจากการถูกทหารเอาเปรียบเข้มแข็งแก นอกจากนี้ ผู้นำพคท. ได้เสนอความคิดในเชิงอุดมคติที่สอดคล้องกับความคิดของพวกเขา

"ที่ไปเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะเขากลัวถูกเข้มเหง มีทั้งตำรวจ ทั้งทหารมาเอาผืน มาเอาเงิน และเขาว่า ถ้าเข้าร่วมแล้ว ก็ไม่ต้องกลัวว่าเมียจะถูกหลอนลามเข้มเหง ปลดปล่อยเมียไปบรรมกับพรรคพวกก็ได้ ไม่มีปัญหา ส่วนเรื่องที่อบรม ก็บอกว่า ทหารไทยเป็นศัตรู แต่หลักการที่เ้าชอบจริงๆ คือ ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ถ้าถือปืนก็ถือเท่ากัน"

เล่าไทและครอบครัวจึงตัดสินใจเลือกเข้าร่วมเป็นสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2511 - 2524 ตลอดระยะเวลา 13 ปีของการเป็นคอมมิวนิสต์ ครอบครัวของเล่าไทสร้างบ้านรวมกลุ่มกับสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ในป่า โดยหลบซ่อนและอำพรางตัวบ้านด้วยต้นไม้ใหญ่ ดำเนินวิถีชีวิตในป่าตามระบบของ พคท. ด้วยการปลูกข้าว ข้าวโพด พืชผักเพื่อการยังชีพบนแปลงดินเดียวกันตามระบบคอมมูน ส่วนผืนปลูกน้อยลงมาก เนื่องจากเกรงจะถูกสังเกตเห็นได้ง่ายและประกอบกับพคท. ไม่ได้ให้ความสนใจต่อผืนที่จะเก็บมารวมไว้เป็นทรัพย์สินกองกลาง

แต่ระบบสหกรณ์ตามแนวทางพคท. กลับส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตด้านอื่นๆ ของชาวม้ง โดยระบบดังกล่าวถูกจัดแบ่งเป็นบ้าน 10 หลังคาเรือนเท่ากับ 1 สหกรณ์ จากนั้นผู้อยู่อาศัยใน 10 หลังคาเรือนต้องทำไร่ปลูกข้าว ข้าวโพดและพืชผักบนแปลงเดียวกันตามระบบคอมมูน เมื่อได้ผลผลิตมา ชาวนบ้านทั้ง 10 หลังคาเรือนจะต้องแบ่งผลผลิตออกเป็น 2 ส่วน คือ เป็นทรัพย์สินส่วนกลางของ 10 หลังคาเรือนกับทรัพย์สินกองกลางของพรรค เช่น หากชาวนบ้านเลี้ยงไก่ 5 ตัวจะต้องแบ่งเข้ากองกลางของพรรค 2 ตัวหรือประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนลิงของที่มี ส่วนที่เหลือจึงแบ่งกันภายในบ้าน 10 หลังนั้น ระบบนี้ครอบคลุมไปถึงผลผลิตจากการปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่จะต้องจัดแบ่งเข้ากองกลางในจำนวนครึ่งหนึ่งทั้งสิ้น นอกจากนี้ จะมีระบบการจัดเวรยามเพื่อดูแลทรัพย์สินกองกลางของพรรคด้วย เช่น ให้ผู้สูงอายุในแต่ละสหกรณ์ไปช่วยเลี้ยงไก่ หมู และสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ซึ่งเป็นทรัพย์สินกองกลางของพรรคภายหลังจัดแบ่งมาจากสหกรณ์แล้ว

ระบบสหกรณ์และอุดมการณ์ตามแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์นี้ ในช่วงแรก เล่าไท เห็นด้วยตามหลักการที่ว่า ทุกคนมีสิทธิอันเท่าเทียมกัน แต่ภายหลังกลับพบว่า ในความเป็นจริงระบบสหกรณ์ไม่ได้ดำเนินการตามหลักการและอุดมการณ์ที่เอื้ออ้าง เพราะกลับมีการเอาเปรียบจากสหภาพพรรคคอมมิวนิสต์ในระดับสูง และชีวิตไม่ได้มีอิสระเสรีจริงอย่างที่เคยได้รับรู้มา ความเท่าเทียมและเสรีภาพเป็นเพียงอุดมคติที่เลื่อนลอยและเป็นมายาภาพในความรู้สึกของเล่าไทเท่านั้น หลังจากนั้นเล่าไทจึงเริ่มคิดที่จะหนีจากสหภาพทั้งหลาย

“เวลาที่ได้ไถได้ไถมาในแต่ละวันต้องรายงานว่ามีอะไรเกิดขึ้นมาบ้าง มีอะไรอยู่ในมือเท่าไรก็ต้องรายงาน ถ้าไม่รายงานถือว่าผิดคำสั่ง ชีวิตไม่เห็นว่ามีอิสระจริง ระบบคอมมิวนิสต์ที่บอกว่า ทุกคนจะเท่าเทียม ไม่มีใครรวยกว่าใคร แต่พอจริง ๆ ก็ไม่เห็นจะเป็นอย่างนั้น ชาวนบ้านเป็นคนทำ แต่ชาวนบ้านไม่ได้ มันดีสำหรับพวกหัวหน้าคอมมิวนิสต์เท่านั้น เพราะพวกเขาไม่ทำ แต่เป็นคนเอาไป คนขยันเสียแรง คนจนยังถูกเอาเปรียบ พวกที่นิ่งรอก็ยังได้กินโดยไม่ต้องลงแรง”

เล่าไทและครอบครัวจึงตัดสินใจออกจากปามามอบตัวเมื่อปีพ.ศ. 2524 หลังจากได้ยินข่าวทางวิทยุเรื่องการกลับใจเข้ามอบตัว และเก็บใบปลิวที่โปรยลงมาจากเครื่องบินเหินเอาไว้ว่า “หากชาวบ้านยอมมอบตัว รัฐบาลไทยจะไม่เอาผิด และจะมีของรางวัลให้”

ในปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 66/23 และประกาศฉบับที่ 66/25 ของรัฐบาลมีผลต่อการตัดสินใจกลับบ้านของเหล่าสายคอมมิวนิสต์จำนวนมากภายหลังรัฐบาลเปลี่ยนนโยบายจากการทำสงครามเพื่อแก้ไขปัญหาภัยจากคอมมิวนิสต์ไปเป็นการดึงมวลชนกลับบ้าน

สำหรับครอบครัวของเล่าไท นอกจากการเก็บใบปลิวได้ในป่า สถานการณ์การเมืองในบริเวณนั้น พคท.เริ่มอ่อนกำลังลงและเตรียมถ่ายโอนกำลังทั้งหมดกลับไปยังฝั่งลาว ชาวบ้านทั้งหลายเริ่มหมดกำลังใจต่อสู้และหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าจำนวนมาก เมื่อนโยบายของรัฐบาลเปิดทางให้เปลี่ยนใจ จึงมีชาวบ้านจำนวนมากตัดสินใจออกมามอบตัวกับรัฐบาล

“ผมมามอบตัวพร้อมกับปืนและฝิ่น 4 ห่อ แต่ทหารคืนฝิ่นให้ บอกว่า ให้เอาไปขายเลี้ยงลูกแล้วขอให้ผมประกาศออกวิทยุเป็นภาษาม้ง ขอให้ชาวม้งที่เหลือมอบตัว แล้วจะปลอดภัย”

เมื่อ เล่าไท และครอบครัวมอบตัว รัฐบาลไทยจัดให้คนกลุ่มนี้เป็น “กลุ่มผู้รักชาติ” พร้อมกับจัดสรรที่ดินให้เข้าไปอาศัยอยู่ร่วมกับชาวม้งบ้านแทนธรรมเดิมที่อพยพลงมายังพื้นที่ราบ แต่บริเวณดังกล่าวมีเพียงที่ดินสำหรับสร้างบ้านอยู่อาศัยเท่านั้น ไม่มีที่ดินทำกิน ขณะที่ชาวม้งบ้านแทนธรรมคนอื่น ๆ ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินและออกเดินทางไปหาที่ทำกินยังที่ห่างไกลก่อนหน้านี้แล้ว ครอบครัวของเล่าไทและอีก 5 ครอบครัวที่ออกมามอบตัวพร้อมกันจึงตัดสินใจกลับบ้านขึ้นไปอาศัยอยู่บนภูเขาบริเวณที่ทำไร่ข้าวเดิมของบ้านแทนธรรม จากนั้นอีก 1 ปีต่อมา ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมประมาณ 30 ครอบครัวที่อพยพลงไปยังพื้นที่ราบก็เริ่มทยอยกลับขึ้นมาอยู่รวมกันยังบริเวณไร่ข้าวเดิม ที่ซึ่งครอบครัวเล่าไทตั้งบ้านรอกอยู่ก่อนหน้านี้

ส่วนชีวิตของ “เล่าสือ” ได้เลือกเส้นทางพัฒนา ซึ่งพบความแปลกแยกในวิถีเดิมของตน โดยในปีพ.ศ. 2511-2524 (ค.ศ.1968-1981) ภายหลังการสู้รบอย่างรุนแรงระหว่างทหารไทยกับพคท. ชาวม้งบ้านแทนธรรมแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเข้าร่วมเป็นสมาชิกพคท. ดังเช่นครอบครัวของเล่าไท อีกฝ่ายเล็งการสู้รบอพยพลงสู่พื้นที่ราบปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ระบบการผลิตตามคำชักชวนของทหารและนโยบายของรัฐบาล

ครอบครัวของ เล่าสือ พร้อมกับชาวม้งอีกหลายสิบหลังคาเรือนเป็นกลุ่มที่ตัดสินใจอพยพลงจากภูเขาดังแต่ปีพ.ศ. 2511 เหตุผลของการไม่เข้าร่วมกับขบวนการคอมมิวนิสต์ของชาวม้งกลุ่มนี้เป็นเพราะว่า “ทางอำเภอส่งจดหมายมาขอให้อพยพลงพื้นที่ราบและประกอบกับหมู่เขาไม่

ค่อยเข้าใจนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์เท่าไร ก็ได้ยินข่าว ได้เจอการข่มเหงรังแกอยู่บ้าง แต่ก็ไม่อยากรับเป็นสู้รบกันเองกับญาติพี่น้องที่ไปเป็นคอมมิวนิสต์ เลยขอลงจากดอยดีกว่า"

การอพยพลงสู่พื้นราบของชาวม้งบ้านแพนธรรมกลุ่มนี้ได้รับความช่วยเหลือจากทหารและรัฐบาลตามนโยบายการแก้ไขปัญหาความมั่นคงแห่งชาติจากภัยคอมมิวนิสต์ โดยทำการอพยพโยกย้ายชาวบ้านลงจากดอย จัดสรรที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง จัดตั้งนิคมสร้างตนเองเปลี่ยนระบบการผลิตและการปลูกพืช

เมื่อครอบครัวเหล่าสือและชาวม้งบ้านแพนธรรมอพยพลงมาในช่วงแรก ที่ดินทำกินบริเวณพื้นราบโดยรอบมีกลุ่มคนพื้นเมืองตั้งหมู่บ้านอาศัยอยู่ก่อนหน้านี้ รัฐบาลและทหารไทยซึ่งหวังเกรงว่าคอมมิวนิสต์จะหลบซ่อนตัวอยู่ในป่าและต้องการ "เปิดป่า" เพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์อยู่แล้ว จึงอนุญาตให้ชาวบ้านถางป่าเพื่อทำการเกษตรได้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชาวม้งบ้านแพนธรรมที่ขาดแคลนที่ดินทำกินภายหลังอพยพลงสู่พื้นราบ เมื่อถางป่าและเปิดป่าให้กับทหารเสร็จสิ้น ทหารไทยได้จัดตั้งชื่อหมู่บ้านและปล่อยให้ชาวบ้านตั้งรกรากทำกินในบริเวณพื้นราบเรื่อยมา

ในระยะแรก ประมาณปีพ.ศ. 2511 -2519 (ค.ศ.1968-1976) ครอบครัวของเหล่าสือและชาวม้งบ้านแพนธรรมยังคงปลูกข้าว ข้าวโพดเพื่อการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ตามระบบการเกษตรพื้นบ้านดั้งเดิม แต่เมื่ออยู่บริเวณพื้นราบพวกเขาไม่สามารถปลูกฝิ่นได้อีกต่อไป เพราะภูมิอากาศไม่เหมาะสม ยกเว้นชาวบ้านบางรายที่ยอมเสี่ยงชีวิตกลับไปปลูกบนภูเขา

นอกเหนือจากข้าว ข้าวโพดแล้ว ชาวม้งบ้านแพนธรรมได้รับเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดเหลืองซึ่งรัฐบาลให้การสนับสนุนมาปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดแรกทดแทนการปลูกฝิ่นที่เคยเป็นรายได้เดิม แต่ข้าวโพดเหลืองไม่เหมือนฝิ่น ไม่สามารถทดแทนฝิ่นได้จริง เพราะไม่มีทั้งตลาดรับซื้อและไม่มีระบบการขนส่งที่สะดวกมากพอ บางรายแก้ปัญหาด้วยการออกไปหาที่ดินทำการเกษตรจากญาติพี่น้องในที่อื่นๆ เพื่อปลูกฝิ่นหรือพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น

ครอบครัวของเหล่าสือและชาวม้งบ้านแพนธรรมได้รับการสนับสนุนจากรัฐผ่านโครงการพัฒนา เช่น การแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชเศรษฐกิจแทนการปลูกฝิ่น การจัดสรรที่ดินทำกินมาได้ระยะหนึ่งโดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณพื้นราบประมาณ 8 ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2511 - 2519 ปรากฏว่า ในปีพ.ศ. 2519 (ค.ศ.1976) เกิดสถานการณ์ตึงเครียดขึ้นอีกครั้งเมื่อพรรคคอมมิวนิสต์บุกลงมายังพื้นราบ ทหารไทยพ่ายแพ้การสู้รบจนต้องถอยหนี ชาวบ้านจำต้องหนีสงคราม อพยพออกไปไกลยังที่อยู่ที่รัฐบาลจัดสรรเอาไว้ให้อีกแห่งหนึ่ง แต่หมู่บ้านจัดสรรของรัฐบาลคราวนี้ไม่มีป่าเหลือให้ถางเพื่อทำการเกษตรได้อีก มีเพียงบ้านและที่ดินสำหรับอยู่อาศัยเท่านั้น ชาวบ้านขาดแคลนที่ดินทำกิน เกิด

ความเดือดร้อนไปทั่ว ครอบครัวของเล่าสือจึงนำความไปบอกเล่าให้ทหารที่เคยให้การช่วยเหลือในครั้งก่อน แต่ไม่มีใครช่วยแก้ไขได้ ชาวหมู่บ้านแทนธรรมจึงต้องช่วยเหลือตัวเองด้วยการออกเร่ร่อนไปหาที่ทำกินไกลถึงสุโขทัย ตาก กำแพงเพชร

การเดินทางไกลของครอบครัวเล่าสือและชาวม้งกลุ่มนี้จึงเริ่มต้นขึ้นในปีพ.ศ. 2520 โดยผู้นำชาวบ้านและผู้อาวุโสได้ร่วมกันออกไปสำรวจพื้นที่ยังอำเภอศรีษะนาถย์ จ.สุโขทัย โดยได้รับการบอกเล่าจากญาติพี่น้องชาวม้งว่า บริเวณดังกล่าวเป็นป่าดงขนาดใหญ่ที่ยังสามารถเปลี่ยนให้เป็นผืนไร่ได้ เมื่อค้นพบผืนป่าถูกใจ จึงอพยพโยกย้ายชุมชนประมาณ 15 ครอบครัว พร้อมด้วยวัวควายเพื่อหวังจะไปตั้งถิ่นฐานยังที่แห่งใหม่ แต่เมื่ออพยพไปแล้วอาศัยอยู่บริเวณนั้นได้ไม่นานนัก ก็เกิดความขัดแย้งกับคนพื้นเมืองบริเวณนั้น โดยมีการกล่าวอ้างว่า ชาวม้งทำลายป่า และเกิดเหตุการณ์ลักขโมยและแอบฆ่าหมู วัว ควายของชาวม้งบ้านแทนธรรม ความขัดแย้งดังกล่าว ชาวม้งได้รับความช่วยเหลือจากทหารเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยและช่วยตามหาวัวควายที่หายไป กว่าความจะจบครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งกลุ่มนี้ก็รู้แล้วว่า ไม่สามารถตั้งรกรากอยู่ที่นี้ได้อีกต่อไป จึงอพยพกลับมาอยู่ที่อยู่ที่รัฐบาลจัดสรรให้ตามเดิมในปีพ.ศ. 2521 (ค.ศ.1978) ซึ่งการสู้รบกับคอมมิวนิสต์ได้เริ่มคลี่คลายลงไปบ้างแล้ว

การกลับมายังบริเวณที่รัฐบาลจัดสรรให้ นั้น ครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรมรู้ว่า จะเกิดปัญหาเดิมจากการขาดแคลนที่ดินทำกินอีก พวกเขาจึงคิดค้นทางออกด้วยการนำเงินสะสมที่เก็บเอาไว้จากการขายฝิ่นในอดีตไปซื้อข้าวและเช่าที่ดินจากคนพื้นราบเพื่อทำไร่ข้าว ในจำนวนนี้ได้ซื้อที่นาของคนพื้นราบเอาไว้ด้วย เพื่อทดลองทำนา โดยหวังเพิ่มผลผลิตข้าวให้สูงกว่าการทำไร่ตามระบบการผลิตเดิม

นอกเหนือจากที่นาแล้ว ครอบครัวของเล่าสือและชุมชนม้งบ้านแทนธรรมยังคงทำไร่ข้าว ข้าวโพดเพื่อการบริโภคและเลี้ยงสัตว์ นอกนั้นปลูกข้าวโพดเหลือง ผักชีเม็ด ถั่วแดง ถั่วเหลืองเพื่อขาย โดยพืชเศรษฐกิจเหล่านี้ต่างได้รับการส่งเสริมพันธุ์จากโครงการหลวงและโครงการพัฒนาของรัฐทั้งสิ้น

ส่วนการปลูกฝิ่นนั้น นับตั้งแต่ชาวม้งบ้านแทนธรรมอพยพจากยอดดอยลงสู่พื้นราบ พวกเขาไม่ได้ปลูกฝิ่นอีกนับแต่นั้น ครอบครัวของเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรมเลิกปลูกฝิ่นเพื่อขายรวมถึงการเลิกใช้ฝิ่นเป็นยา ของตอบแทนและรับแขกด้วย เพราะในด้านหนึ่งได้รับการดูแลช่วยเหลือจากรัฐบาลในเรื่องการรักษาพยาบาลและมีสถานอนามัยอยู่ห่างออกไป ขณะที่การปลูกฝิ่นเพื่อขายไม่สามารถทำได้เพราะสถานการณ์การสู้รบ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีกลุ่มชาวม้งบ้านแทนธรรมบางส่วนลักลอบปลูกฝิ่นบนยอดดอยอยู่บ้าง และบางส่วนได้ไปอาศัยเช่าที่ดินของญาติในเขต

ที่ไม่มีปัญหาการสู้รบเพื่อลักลอบปลูกฝิ่นเป็นรายได้ไปพร้อม ๆ กับการริเริ่มปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นตามโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นด้วย

เล่าสืบบอกว่า “ มีบางคนอพยพไปต่างจังหวัด ก็ไปปลูกฝิ่นที่อื่นเพื่อขาย เช่น บางคนไปปลูกฝิ่นที่บ้านญาติในเชียงใหม่ ปลูกฝิ่นได้มากถึง 20 - 30 จ้อยส์ ช่วงนั้น ผมไม่ได้ปลูกฝิ่น แต่ก็ไปรับซื้อฝิ่นจากบ้านอื่น ๆ ที่ไม่ได้มีปัญหาสู้รบกัน แล้วเอาฝิ่นไปขายต่อให้กับพ่อค้าที่จุดรับส่งใหญ่ ๆ ของเชียงราย เชียงใหม่ และลำปาง”

นอกเหนือจากโครงการพัฒนาที่รัฐนำเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงจากภัยคอมมิวนิสต์และปัญหายาเสพติดแล้ว รัฐบาลได้ใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติให้กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว รัฐบาลจึงกำหนดโครงการธรรมจาริกขึ้น โดยนำชาวม้งและชนบนที่สูงไปบวชพระ

เล่าสืบ เป็นหนึ่งในคนที่ออกเดินทางไปบวชพระตามโครงการดังกล่าวหลังจากโครงการธรรมจาริกเริ่มไปได้ประมาณ 3-4 ปี

“ที่ผมไปบวชเพราะว่า ไม่มีเงิน ทั้งหมู่บ้านมี 4-5 คนที่เดินทางไปบวชเรียนที่วัดศรีโสดาราม โครงการนี้เขาต้องการเอาคนที่จบชั้นประถมปีที่ 4 อ่านออกเขียนได้ไปบวชเณรอยู่ที่วัด หลังจากนั้น ให้ออกไปเดินธรรมจาริกเทศน์สั่งสอนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาระเบิดคอมมิวนิสต์ ผมเดินธรรมจาริกอยู่ 1 ปีกับพระท้องถิ่น ไปไกลถึงแม่ฮ่องสอน หลังจากนั้น ก็สึกจากพระไปเรียนหนังสือที่วิทยาลัยครูอยู่ 2 ปี แล้วได้ไปเป็นครูสอนโรงเรียนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) อีก 2 ปี จึงแต่งงาน จากนั้นกลับมาอยู่ที่บ้านแทนธรรมกับญาติพี่น้องเดิมที่เคยไปเป็นคอมมิวนิสต์กลับมาตั้งหมู่บ้านในที่ไร่เดิม”

4.1.2 บ้านแทนธรรมกับกระบวนการ “ธุรกิจการเมือง” ในการค้าฝิ่น

แม้ว่ากฎหมายจากคณะปฏิวัติฉบับที่ 37 ได้กำหนดให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปีพ.ศ. 2501หลังจากนั้นอีก 18 ปีได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามยาเสพติดพ.ศ. 2519 แต่กฎหมายดังกล่าวกลับล้มเหลวในทางปฏิบัติ เพราะไม่สามารถหยุดกระบวนการค้าฝิ่นบนยอดดอยได้ กลุ่มอำนาจต่างๆ ยังคงทำการค้าฝิ่นอย่างต่อเนื่องไปอีกหลายสิบปี ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดจากชุมชนบ้านแทนธรรมที่ชาวบ้านยังคงปลูกฝิ่นในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเข้มข้นมานานเกือบ 10 ปีหลังกฎหมายถูกบังคับใช้และก่อนที่ชุมชนจะหนีสงครามลงมายังพื้นราบหรือไปเป็นคอมมิวนิสต์

ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นผลพวงมาจากอิทธิพลของกระบวนการ “ธุรกิจการเมือง” จากกลุ่มอำนาจต่างๆ ที่หวังแสวงหาผลประโยชน์ทางการเงินและการเมืองจากฝิ่น ตลอดจนอิทธิ

พลของอุดมการณ์ความคิดเสรีนิยมที่เป็นตัวหนุนนำให้การค้าฝิ่นยังคงดำเนินต่อไปเป็นกระบวนการใหญ่บนภูเขา โดยความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจในกองทัพและรัฐบาลไทย เจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา กองทัพพรรคก๊กมินตั๋ง จีนฮ่อ กลุ่มชาติพันธุ์ม้งและกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังคงทำการปลูกฝิ่นอยู่บนภูเขา

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2490 เป็นต้นมา รัฐบาลสหรัฐอเมริกาทำสงครามต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ไปทั่วภูมิภาค ในพื้นที่ดินแดนอันห่างไกลบนภูเขาบริเวณรอยต่อชายแดนพม่า ไทย ลาวเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ตั้งแต่ปีพ.ศ.2493 (ค.ศ.1950) สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาใช้กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งที่พ่ายสงครามถอยร่นจากจีนเข้าสู่พม่า เพื่อปิดพรมแดนพม่า - จีนในการป้องกันการขยายตัวของจีนคอมมิวนิสต์ ลักษณะเดียวกันนี้ยังรวมไปถึงการที่สำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาได้ใช้กองทัพม้งในลาวต่อต้านคอมมิวนิสต์ในลาวด้วย โดยทหารพรรคก๊กมินตั๋งและกองทัพม้งในลาวขอแลกเปลี่ยนกับสำนักข่าวกรองแห่งอเมริกาด้วยการใช้อาวุธและเครื่องบินจากอเมริกาเป็นยุทธโศปกรณ์ในการดูแลการปลูกฝิ่นของชนกลุ่มน้อยในพม่า ลาว และระบบการค้าฝิ่นบนภูเขาที่นำฝิ่นเปลี่ยนเป็นเงินไปซื้ออาวุธต่อสู้เพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของแต่ละกลุ่ม ดังที่นายพลต้วนซีเหวิน กล่าวเอาไว้ว่า “ เราต้องต่อสู้กับปีศาจคอมมิวนิสต์ ซึ่งการจะต่อสู้ได้นั้นเราต้องมีกองทัพและกองทัพก็ต้องมีปืน ซึ่งการที่จะมีปืนได้นั้นเราต้องมีเงิน บนภูเขาเช่นนี้ มีเพียงฝิ่นเท่านั้นที่สามารถจะเปลี่ยนเป็นเงินให้กับพวกเราได้” (Lintner, 1982 อ้างใน Crooker, 1986 : 88)

กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งก่อตัวขึ้นภายหลังการพ่ายแพ้อุดมการณ์ทางการเมืองและการสู้รบกับจีนคณะปฏิวัติของเหมาเจ๋อตุง เจียงไคเช็คและทหารก๊กมินตั๋งส่วนหนึ่งหนีไปได้ในวันแต่ส่วนที่เหลืออพยพจากจีนตอนใต้เข้าสู่พม่าและตั้งกองทัพอยู่ตามแนวชายแดนบนภูเขาในเขตรัฐฉาน เชียงตุง และลาว ในปีพ.ศ.2496 พรรคก๊กมินตั๋งมีทหารอยู่ประมาณ 12,000 คนทำการรบกับจีนหลายครั้งโดยได้รับการสนับสนุนด้านอาวุธจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะจากสหรัฐอเมริกาและเงินที่ได้จากการค้าฝิ่น (Crooker, 1986) ตั้งแต่ปีพ.ศ.2498 พรรคก๊กมินตั๋งเป็นหนึ่งในผู้ทำให้เกิดการแพร่ขยายของระบบการค้าฝิ่นในดินแดนพม่าอย่างกว้างขวาง ในช่วงปีพ.ศ. 2499 ฝิ่นที่เติบโตในมือของพรรคก๊กมินตั๋งไม่ได้เป็นฝีมือการผลิตของทหารก๊กมินตั๋ง แต่พวกเขาได้ตั้งตนเป็นผู้คุมกฎบนยอดดอย เก็บส่วยฝิ่นและค่าส่งดูแลเส้นทางการค้าจากผู้ปลูกฝิ่นและพ่อค้าจีนฮ่อซึ่งเดินทางรับซื้อฝิ่นจากกลุ่มชนเผ่าต่างๆ บนภูเขาทั่วเขตชายแดนไทย-ลาว-พม่า ผลผลิตฝิ่นจำนวนมากยังมาจากทหารพรรคก๊กมินตั๋งบางส่วนที่แต่งงานกับสาวชาวล่าหู่ เมียนและฉาน ในเขตชายแดนพม่า

เพื่อเร่งผลผลิตฝิ่นออกขาย ในช่วงทศวรรษนี้การค้าฝิ่นจึงเติบโตอยู่ในกำมือของพรรคก๊กมินตั๋งที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจาก 30 ตันเป็น 600 ตัน (Crooker, 1986)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การเมืองในพม่าได้กดดันให้พรรคก๊กมินตั๋งต้องออกมาจากชายแดนพม่า ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2503 โดยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาทำให้ทหารบางส่วนได้กลับไปยังไต้หวัน แต่บางส่วนถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 สายบังคับบัญชา คือ กองทหารจีนคณะชาติกองพลที่ 3 และกองพลที่ 5 แรกหนี่เข้ามาตั้งมั่นในพื้นที่ภาคเหนือของไทย โดยส่วนหนึ่งอยู่ในเขตดอยแม่สลอง ตำบลป่าซาง ดอยผาตั้ง ตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน เชียงราย และบ้านถ้ำจ๊อบ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่

การที่ทหารพรรคก๊กมินตั๋งอพยพมาอยู่ในเมืองไทยได้เพิ่มความสำคัญต่อการค้าฝิ่นในดินแดนสามเหลี่ยมทองคำให้กลับมาสู่ภาคเหนือของไทย แม้ว่าไทยจะประกาศใช้กฎหมายยกเลิกการปลูกฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 พ้อค้าไทยอาจจะเลิกกิจการค้าฝิ่น แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อพรรคก๊กมินตั๋งและพ่อค้าจีนฮ่อที่เข้าไปรับซื้อฝิ่นจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนภูเขาทั้งในเขตไทย พม่าและลาว พรรคก๊กมินตั๋งเข้าสวมกิจการแทนพ่อค้าท้องถิ่นด้วยการบริหารแบบรวมศูนย์ตามลักษณะกองทัพคุมกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มม้งผู้ปลูกฝิ่นให้จ่ายค่าดูแลและภาษีเต็มจำนวน ใช้อำนาจของอาวุธและทหารบังคับ โดยมีคาราวานของทหารพรรคก๊กมินตั๋งติดอาวุธเดินทางจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งกลายเป็นผู้คุมกองคาราวานขนฝิ่นอันมีค่าของพ่อค้าชาวจีนฮ่อและลดการรังควานของตำรวจไทย

ที่เป็นเช่นนี้ ด้วยเพราะทหารพรรคก๊กมินตั๋งร่วมมือกับผู้มีอำนาจและอิทธิพลในคณะรัฐบาลไทยดำเนินธุรกิจค้าฝิ่นเพื่อเป็นข้อแลกเปลี่ยนในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทหารก๊กมินตั๋งทำหน้าที่เสมือนหนึ่งยามเฝ้าประตูทางภาคเหนือให้กับประเทศไทย เป็นกองกำลังที่ไม่เป็นทางการป้องกันคอมมิวนิสต์จากจีนและลาว (Crooker, 1986, McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) การทำธุรกิจค้าฝิ่นทำให้กองทหารพรรคก๊กมินตั๋งมีรายได้มากพอที่จะดูแลกองทัพย่อย ๆ ของตนเองภายหลังถูกตัดงบประมาณความช่วยเหลือจากประเทศไต้หวันและเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งกันและกันระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง ผู้มีอำนาจในรัฐบาลไทยและสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา

ผู้นำกองทัพเป็นอีกกลุ่มที่มีบทบาทในการสร้างเครือข่ายแสวงหาผลประโยชน์จากฝิ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการเงิน อำนาจและบารมี (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) เครือข่ายความสัมพันธ์ทางทหารและกระบวนการค้าฝิ่นเชิงธุรกิจการเมืองเกิดขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2481 โดยกลุ่มกองทัพได้อาศัยสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 เข้าไปสร้างเครือข่ายกับชุมชน พ่อค้าท้องถิ่นและพรรคก๊กมินตั๋งในเขตรัฐฉานและเขตเชียงตุง เมื่อสงครามโลกจบลง นายทหารระดับสูง

ยังคงมีสัมพันธอันดีและทำการค้าผืนโดยมีเจ้าหน้าที่ไทยตามชายแดนและรัฐบาลกลางให้การสนับสนุนพร้อมกับเก็บค่าส่วยผืนจากผู้ปลูกบนภูเขาเพื่อนำเงินมาสร้างความมั่งคั่งให้ตัวเองสนับสนุนกองทัพ และสนับสนุนฐานทางการเมือง (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) แม้จะเปลี่ยนผู้นำประเทศและรัฐบาลไทยไปหลายครั้ง แต่ผู้นำกองทัพยังคงมองเห็นลู่ทางการค้ากำไรจากผืน ไม่ว่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีผู้คุมกำลังทหารและมีอำนาจทางการเมืองปกครองประเทศ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจและสายลับของหน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกา ผู้ควบคุมกระบวนการค้าผืน ซึ่งมีแลกเปลี่ยนกับการได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกาและจุดประสงค์ทางการเมืองของพรรคก๊กมินตั๋งให้ปกป้องเส้นทางการค้าและผลประโยชน์ทางธุรกิจเกี่ยวกับผืนพร้อมกับสร้างเส้นทางการค้าผืนจากพม่าสู่กรุงเทพฯ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) พวกเขาต่างค้ากำไรจากผืนเพื่อตอบสนองต่อการเสริมอำนาจกองทัพและการโอบอุ้มสถานภาพทางการเมืองของตัวเองด้วยการซื้ออาวุธและควบคุมอำนาจทางการเมืองทหารได้อย่างประสบความสำเร็จ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537, Booth, 1996) ดังที่ Booth อ้างคำกล่าวของนักหนังสือพิมพ์ในช่วงปีพ.ศ.2515 ถึงกลุ่มผู้นำกองทัพเหล่านี้ว่า

“เจ้าหน้าที่รัฐบาลไทย คือ ส่วนที่แยกไม่ออกจากการค้าผืนและเฮโรอีน และแม้ว่ากลุ่มนายทหารสูญเสียอำนาจทางการเมืองเมื่อปีพ.ศ.2516 แต่ก็ยังกลับเข้าไปมีอำนาจหลังจากนั้นจนถึงรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ปีพ.ศ.2520 พวกเขาเหล่านี้ยังเกี่ยวกับการค้าผืนทั้งสิ้น มีเพียงในปี พ.ศ. 2523 ที่พลเอกเปรมเข้ามาปกครองประเทศแทนที่พลเอกเกรียงศักดิ์เท่านั้น ที่ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนไป เพราะว่า พลเอกเปรมไม่ยุ่งเกี่ยวกับผืน” (Booth, 1996 : 275)

กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นและข้าราชการไทยเป็นอีกกลุ่มในกระบวนการทำธุรกิจการเมืองจากผืน จะพบว่า พวกเขาเพิกเฉยต่อการปราบปรามการลักลอบขนผืนของกลุ่มขบวนการต่าง ๆ แต่กลับใช้อำนาจที่มีอยู่ไปในทางมิชอบ เข้าไปข่มขู่คุกคามชาวบ้าน ความละโมภของเจ้าหน้าที่รัฐบางคนทำให้พวกเขาออกกรีดยาชาวบ้านที่ปลูกผืน ใช้อำนาจเป็นข้อกล่าวอ้างการกระทำผิดของชาวบ้าน หาประโยชน์เข้าตัวเองและพรรคพวกด้วยการเก็บส่วยผืนอย่างกว้างขวาง

การยุ่งเกี่ยวกับผืนของกลุ่มอำนาจทางการเมืองในไทยสะท้อนให้เห็นจากคำบอกเล่าของชาวม้งบ้านแทนธรรมที่เล่าสืบเนื่องกันมาว่า “เห็นเฮลิคอปเตอร์บินมาตอนกลางคืนลงจอดบนภูเขา พวกเขาเป็นทหารมาจากกรุงเทพฯ เพื่อมาเอาผืนไป ไม่มีใครกล้าออกไปดู เพราะกลัวว่าจะมีปัญห”

แต่ข้อมูลที่เน้นย้ำในประเด็นดังกล่าวมาจากคำกล่าวอ้างของนักหนังสือพิมพ์ในช่วงปีพ.ศ. 2515 (ค.ศ. 1972) ว่า “ในประเทศนี้ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยที่ซื่อสัตย์หรือมีสำนึกมากพอ

ที่จะปฏิเสธสิ่งหอมหวานวนใจจากเงินและยาเสพติด เจ้าหน้าที่ดูแลปัญหาเสพติดได้รับคำสืบนบนที่มากพอจากผู้ค้ายา จึงปิดปากเงียบมากกว่าที่จะทำการจับกุมในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐ" (Booth, 1996 : 275)

การที่ข้าราชการไทยและเจ้าหน้าที่รัฐคอร์รัปชันขูดรีดชาวบ้านด้วยการใช้อำนาจในทางมิชอบทำการเก็บส่วยฝิ่นได้กลายเป็นชนวนให้เกิดการลุกฮือขึ้นต่อต้านเจ้าหน้าที่รัฐในหลายพื้นที่ ดังข้อมูลที่ปรากฏในบ้านแพนธรรมและในหมู่บ้านอื่น ๆ อย่างเช่น ชาวม้งในจังหวัดเชียงรายและน่านหลายหมู่บ้านต้องอพยพคนทั้งหมู่บ้านหนีเพื่อเลี่ยงการจ่ายค่าส่วยฝิ่น บางหมู่บ้านถูกข่มขู่ด้วยอิทธิพลของเจ้าหน้าที่ตำรวจจนเกิดความขัดแย้งและนำไปสู่ความรุนแรง เช่น เหตุการณ์ที่บ้านม้งคอยชมภู จังหวัดเชียงราย ถูกตำรวจตระเวนชายแดนเข้าไปเรียกเก็บค่าส่วย ในปีพ.ศ. 2508 สองปีต่อมาหมู่บ้านนี้ถูกตำรวจเข้าตรวจค้นฝิ่นดิบและเมล็ดฝิ่นเพื่อทำลาย นอกจากนี้ยังเกิดการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจตระเวนชายแดนกับชาวม้งในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคเหนือ เพราะชาวบ้านไม่ยอมจ่ายค่าส่วยฝิ่นตามข้อเรียกร้อง ตำรวจได้เผาหมู่บ้านม้งทั้งหลายแห่ง (ประสิทธิ์ 2541) เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่าจนชาวบ้านทนไม่ไหว ลุกขึ้นต่อต้านการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐและเป็นผลให้ชาวม้งบางส่วนตัดสินใจหนีเข้าป่าไปเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะที่บางส่วนอพยพลงมายังพื้นที่ราบเชิงเขาเช่นการตัดสินใจของชุมชนชาวม้งบ้านแพนธรรม

4.1.3 ชาวม้งกับภาพลักษณ์ฝิ่น - จากพืชยาเสพติดสู่ความมั่นคงทางการเมือง

ขณะที่ในด้านหนึ่ง กลุ่มผู้มีอำนาจในรัฐบาลไทยขณะนั้น ดำเนิน ธุรกิจการเมืองบนการค้าฝิ่นบนภูเขา แต่อีกด้านหนึ่ง รัฐบาลไทยได้รับแรงกดดันจากประเทศซีกโลกตะวันตกที่เข้มงวดมากขึ้นกับฝิ่นในฐานะที่เป็นพืชยาเสพติด ด้วยแรงกดดันจากประเทศตะวันตกที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ ได้ทำให้เกิดการเรียกร้องจากกลุ่มประเทศตะวันตกให้แก้ไขปัญหายาเสพติดที่แพร่ระบาดจากฝิ่น ในบริบทเช่นนี้ รัฐบาลไทยจึงเปลี่ยนท่าทีจากการค้ากำไรฝิ่นไปเป็นความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายบังคับให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายไปในปีพ.ศ. 2501

ในช่วงเวลานี้เองที่ภาพลักษณ์ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดในสายตาของนานาชาติและนำไปสู่ภาพลักษณ์ของสิ่งผิดกฎหมายได้เริ่มเชื่อมโยงกับความเป็นม้งในประเทศไทยในฐานะผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นบนภูเขา ประกอบกับบริบทสถานการณ์ความคุกรุ่นทางการเมืองเรื่องความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยม ชาวม้งในฐานะผู้อยู่บนภูเขาซึ่งรัฐและประเทศมหาอำนาจแนวคิดเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาต่างเป็นกังวลต่อชาวม้งในการเลือกฝ่าย ดังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายครั้งหลายคราในอดีตจากการที่ชาวม้งในลาวบางส่วนเลือกเป็นคอมมิวนิสต์

หรือชาวม้งในเขตรอยต่อจังหวัดชายแดนของไทยเกิดการลุกฮือต่อต้านรัฐและเลือกเป็นคอมมิวนิสต์ ในบริบทเช่นนี้ได้ทำให้สถานะของชาวม้งลำบากมากขึ้น ภาพลักษณ์ชาวม้งที่เชื่อมโยงกับฝิ่นในฐานะพืชยาเสพติดเริ่มถูกนำมาพูดถึงอย่างหนาหูมากขึ้นเพื่อที่รัฐบาลไทยจะมีความชอบธรรมในการดำเนินการจัดการกับชีวิตของชาวม้งผ่านการใช้นโยบายและกฎหมาย โดยรัฐบาลไทยซึ่งรับงบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศได้ดำเนินนโยบายกำจัดต้นฝิ่นที่ถูกปลูกบนภูเขาแล้วแทนที่ด้วยโครงการพัฒนาต่างๆ, โครงการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การอพยพเคลื่อนย้ายชาวม้งลงจากดอย การเปลี่ยนระบบการผลิต ขณะที่รัฐบาลไทย โดยกลุ่มอำนาจทางการเมืองทหาร เจ้าหน้าที่รัฐไทยบางคน ยังสามารถเบี่ยงเบนความสนใจและสามารถทำกิจกรรมการค้าฝิ่นอย่างลับๆ ร่วมกับพรรคก๊กมินตั๋งและกลุ่มผู้वादกลัวอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ต่อไปได้

4.1.4 บทบาททางการเมืองของชาวม้งกับรัฐไทย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และต่อเนื่องจนถึงทศวรรษ 2500 ภาพลักษณ์ของชาวม้งในสายตาคนทั่วไป โดยเฉพาะภาพของนายพล “วังเปา” คือ ภาพที่แสดงบทบาททางการเมืองของชาวม้งในประเทศลาวอย่างชัดเจน ในฐานะที่นายพลวังเปาเป็นทหารอาชีพ รับจ้างหน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐอเมริกาช่วยต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในประเทศลาวและร่วมมือกับฝ่ายขวาของรัฐบาลลาวเพื่อโค่นล้มพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศนั้น (McCoy 1972 อ้างในพิสิฐ 2537 : 375)

สำหรับชาวม้งในประเทศลาว นายพลวังเปาอาจเป็นขุนศึกของชาวม้งที่มีตำแหน่งทางการเมืองสูงและต่อสู้เพื่อเรียกร้องผืนแผ่นดินของชาวม้งที่เคยมีมาในอดีตตามความเชื่อดั้งเดิม

แต่สำหรับชาวม้งในประเทศไทยนั้น นายพลวังเปาเป็นเพียง “เรื่องเล่า” ของความพยายามเรียกร้องและการต่อสู้เพื่อแสวงหาผืนแผ่นดินให้กับชาวม้ง

ชาวม้งบ้านแทนธรรมเล่าว่า “เคยได้ยินเรื่องราวของนายพลวังเปาจากญาติพี่น้องม้งพูดว่าเขาต่อสู้เพื่อที่จะมีแผ่นดินให้กับชาวม้งเอง แต่ตอนหลังเขาก็ต้องพ่ายแพ้ และก็หนีไปอยู่อเมริกาแล้ว เขาไม่คิดว่า เราจะต้องมีแผ่นดินของตัวเอง อยู่ที่นี่ แผ่นดินนี้ ได้คงคในหลวงก็สงบรมเย็นดีแล้ว ไม่อยากไปไหนอีก แผ่นดินไหนก็เหมือนกัน ถ้ามันอยู่แล้วมันมีความสุข ไม่ต้องสู้รบ ไม่ต้องฆ่าฟันกันอีก”

ชาวม้งในประเทศไทยหลายต่อหลายหมู่บ้านได้อพยพโยกย้ายจากประเทศลาวมายังดินแดนฝั่งไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนหลังจากนั้นไม่นานนัก สัมพันธภาพของชาวม้งกับรัฐบาลทั้งจากส่วนกลางและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเป็นไปด้วยดี ดังข้อมูลที่ยกชัดจากชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรม ซึ่งแสดงตนเป็นชาวม้งที่อ่อนน้อมถ่อมตน พวกเขาไม่เคย

ม้าหรือล่อ พร้อมข้าวปลาอาหารเพื่อต้อนรับแขกเหรื่อ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐและเป็นตัวแทนผู้ปกครองแคว้นแคว้นหรือกำนัน นายอำเภอให้ขึ้นมาเก็บภาษีเงินทุกๆ ปี

ในบางช่วงบางตอน บทบาททางการเมืองของชาวม้งต่างดำรงภาพความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐเสมอมา จะเห็นได้จากการที่ผู้นำชาวม้งได้รับการแต่งตั้งและได้รับการยกย่องจากผู้ปกครองแคว้นแคว้นในฐานะที่ช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน ดังเช่น การที่ผู้นำชาวม้งบ้านแทนธรรมได้ช่วยเจ้าหน้าที่ตำรวจจับโจรชาวจีนฮ่อที่ขึ้นไปปล้นสดมภ์ชาวบ้านบนภูเขา เป็นต้น แม้กระทั่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองล่วงเลยมาจนถึงยุคที่รัฐบาลสนับสนุนการปลูกฝิ่น ชาวม้งในประเทศไทยที่อพยพโยกย้ายถิ่นฐานมากก็มีสัมพันธภาพอันดีกับรัฐมาโดยตลอดในการยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่รัฐตั้งขึ้น

กระทั่งเกิดสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์และการเปลี่ยนแปลงลักษณะผืนให้กลายเป็นยาเสพติดผิดกฎหมาย ที่สัมพันธภาพและบทบาททางการเมืองระหว่างชาวม้งกับรัฐไทยเริ่มเกิดความเคลือบแคลงสงสัย

ความเคลือบแคลงดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่รัฐไทยในบริบทที่อุดมการณ์รัฐชาติกำลังเติบโตประกอบกับแรงกดดันจากตะวันตกให้แก้ไขปัญหาคอมมิวนิสต์และยาเสพติดได้ ทำให้รัฐมองชาวม้งอย่างไม่ไว้วางใจ (Gua, 1975) โดยรัฐเริ่มจับตามองชาวม้งเชื่อมโยงกับความมั่นคงแห่งชาติ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจรัฐในแง่พื้นที่ได้กลายเป็นปัญหาสำหรับรัฐ เพราะรัฐเห็นว่า อาจเป็นจุดอ่อนที่ชาวม้งถูกชักจูงให้เข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงของชาติและเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล (ขจิตกัย, 2528) ดังที่ ประสงค์ สุ่นศิริ อดีตเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติ กล่าวเอาไว้ว่า “แบบแผนปฏิบัติของชาวเขาได้ส่งผลกระทบต่อปัญหาความมั่นคงแห่งชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ ไปจนถึงสังคมและจิตวิทยา” (ประสงค์, 2529)

ทัศนคติของรัฐเช่นนี้ทำให้รัฐบาลกำหนดนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ต่อชาวม้งและชนบนที่สูง ไม่ว่า นโยบายแยกพวก นโยบายรวมพวกและนโยบายการผสมกลมกลืน โดยในทางปฏิบัติได้จัดตั้งศูนย์อพยพชาวเขาขึ้น ทำการอพยพชาวม้งและชนบนที่สูงลงมายังพื้นราบแล้วสงเคราะห์ให้ตามความจำเป็นเพื่อให้มีชีวิตที่ผสมผสานกับคนไทยในพื้นที่ราบได้ รวมถึงการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ ทำการปราบปรามขบวนการก่อการร้ายตามแนวชายแดน เสริมสร้างความมั่นคงในพื้นที่และรักษาความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (ปิติธรรม, 2537) นอกเหนือจากการอพยพแล้ว รัฐบาลดำเนินนโยบายปรับเปลี่ยนระบบการเกษตร การปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นเพื่อแก้ไขปัญหายาเสพติดจากฝิ่นด้วย

แม้ว่า ในยุคที่สงครามอุดมการณ์แพร่ขยายไปทั่วบนภูเขา แต่เหตุผลหลักที่ทำให้ชาวม้งและชนบนที่สูงตัดสินใจไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ไม่ได้เป็นเพราะความนิยมในอุดมการณ์ แต่กลับเป็นเพราะการถูกข่มเหงรังแกจากเจ้าหน้าที่รัฐ การเอารัดเอาเปรียบและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจนนำไปสู่การตัดสินใจไปเป็นคอมมิวนิสต์ จะพบว่า ในหลายหมู่บ้านบนยอดดอยรวมทั้งชุมชนม้งบ้านแทนธรรมต่างเกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างรุนแรง มีการเผาหมู่บ้านและทำร้ายร่างกาย ความขัดแย้งดังกล่าวได้ผลักดันให้ชาวม้งบางส่วนตัดสินใจเลือกเป็นคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า ชาวม้งส่วนหนึ่งจะตัดสินใจไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่มีชาวม้งจำนวนไม่น้อยที่อพยพลี้ภัยจากภูเขาเข้าสู่พื้นที่ราบตามนโยบายของรัฐ ชาวม้งที่ตัดสินใจลงสู่พื้นที่ราบจำนวนมากได้เข้าสู่ “กระบวนการพัฒนา” ตามนโยบายของรัฐ ทั้งการปฏิบัติตามโครงการพัฒนาและโครงการหลวงที่เข้าไปดำเนินการภายในหมู่บ้าน

จากตัวเลขของชาวม้งที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาของโครงการหลวง จะพบว่า ในจำนวนศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 33 แห่งใน 20 อำเภอ 5 จังหวัด มีชาวม้งร่วมอยู่ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงถึง 16 แห่ง ขณะที่มีกลุ่มกะเหรี่ยงเข้าร่วมโครงการฯ 15 แห่ง มุเซอดำ 7 แห่ง ส่วนคนเมืองหรือคนพื้นราบภาคเหนือมีมากที่สุดคือ 17 แห่ง¹ ถือว่า ชาวม้งเป็นกลุ่มชนบนที่สูงกลุ่มแรกๆ ที่เข้าร่วมโครงการหลวงและยอมรับการพัฒนาจากโครงการหลวงมากที่สุด (มูลนิธิโครงการหลวง, 2536)

ชาวม้งกลุ่มที่ตัดสินใจอาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยจำนวนมากได้ขึ้นอาสาไปเป็น “อาสาสมัครชาวเขา” (อสช.) ตามนโยบายของรัฐบาลในสมัยนั้น เพื่อจับปืนต่อสู้กับพคท.ชาวม้งบางรายต้องต่อสู้กับญาติพี่น้องที่มาจากเขาสกุลเดียวกันเพราะเหตุผลของการเลือกอยู่คนละฝ่ายจนกลายเป็นเรื่องเศร้าสลดของบางครอบครัว

การเข้าร่วมรบของชาวม้งให้กับรัฐบาลไทย หรือการยอมรับที่จะเดินตามแนวทางการพัฒนาของรัฐ ได้ชี้ให้เห็นว่า ชาวม้งจำนวนมากไม่ได้แสดงบทบาททางการเมืองในลักษณะการ “ต่อต้าน” รัฐมาตั้งแต่ต้น หากแต่แสดงสัมพันธภาพอันดีในฐานะผู้ที่เข้ามาพักอยู่อาศัยและดำเนินตามนโยบายรัฐไทยมาโดยตลอด การเข้าร่วมรบของชาวม้งในสงครามอุดมการณ์บางครั้งยังเป็นไปเพื่อแสดงความต้องการจะยกระดับสถานภาพของตนเองในสายตาของรัฐด้วย ให้รัฐยอมรับ

¹ ในแต่ละศูนย์พัฒนาโครงการหลวงมีหมู่บ้านหลากหลายหมู่บ้านและมีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน วิถีนักกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมโครงการจึงไม่ได้นับกลุ่มตามรายหมู่บ้าน แต่ยึดตามศูนย์แต่ละศูนย์เป็นหลัก

ชาวม้งในฐานะที่เป็นกลุ่มชนผู้พร้อมน้อมรับความภักดีระหว่างกัน และการเป็น “ผู้ร่วมทาง” เดิน
ไปกับรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลัก

การที่ชาวม้งไม่ได้ต้องการต่อต้านรัฐมาตั้งแต่ต้น และยังคงบทบาททางการเมืองใน
ฐานะเป็น “ผู้ปฏิบัติตาม” (conformist) ที่ดีด้วยการมีสัมพันธภาพอันดีกับรัฐมาตลอดนี้ได้ทำให้
ชาวม้งพัฒนาความสัมพันธ์ในลักษณะที่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของ “ชุมชนในจินตนาการ”
(Imagined Community) (Anderson, 1983) ของรัฐไทยมาตั้งแต่ต้น แต่การแสดงบทบาททางการเมือง
ของชาวม้งบนความสัมพันธ์ดังกล่าวกลับไม่ได้ทำให้ชาวม้งสามารถยกระดับสถานภาพของ
ตนเองในสายตารัฐไทยหรือทำให้รัฐไทยละวางความไม่ไว้วางใจลงได้

ในทางกลับกัน การแสดงบทบาททางการเมืองในฐานะผู้ปฏิบัติตามที่ดีกลับยิ่งทำให้
ชาวม้งตกอยู่ภายใต้การนิยามความหมายจากรัฐเรื่อยมา รัฐใช้ข้อกล่าวอ้างเรื่องความมั่นคงแห่ง
ชาติจากคอมมิวนิสต์และยาเสพติดในการนิยามอัตลักษณ์ชาวม้งอย่างเป็นแก่นสารนิยมในอดีต
ข้อกล่าวอ้างนี้ยังถูกใช้สืบเนื่องจนถึงปัจจุบันและยังขยายไปสู่ภาพของผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม
จากวิถีวัฒนธรรมในระบบการผลิต การทำไร่ แม้กระทั่งเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่ไร่อยู่กับที่และทำ
สวนผลไม้ ชาวม้งก็ยังหนีไม่พ้นจากการถูกนิยามความหมายจากรัฐว่าเป็นผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม
จากการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ภาพลักษณ์เหล่านี้ได้ประทับตราและปิดป้ายชาวม้งจนไม่
สามารถสลัดตัวเองหลุดพ้นออกจากการถูกนิยามความหมายโดยรัฐจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจะกล่าวถึง
รายละเอียดในบทต่อไป

4.2 ยุคพัฒนาปีพ.ศ. 2524 - ปัจจุบัน (ค.ศ. 1981 - ปัจจุบัน)

เมื่อข้าวโพดเหลืองเดินทางเข้ามาในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมเพื่อทดแทนฝิ่น คำว่า
“การพัฒนา” ได้เริ่มเป็นคำใหม่ๆ ที่ตามเข้ามาในชุมชนด้วยพร้อมๆ กับการเปลี่ยนระบบการผลิต
ไปเป็นระบบไร่ถาวรและปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวทั้งระยะสั้นและระยะยาว

ข้าวโพดเหลืองอาจถือเป็นพืชสัญลักษณ์ของการพัฒนาชนิดแรกของบ้านแทนธรรม
ทุกวันนี้เรายังเห็นข้าวโพดเหลืองถูกปลูกไปทั่วเพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจระยะสั้นที่ชาวบ้านคัดเลือกเอา
ไว้เป็นหนึ่งในพืชที่ปลูกสลับกับพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น ชิง กะหล่ำ ฯลฯ พร้อมๆ กับการปลูกข้าวไร่
โดยพิจารณาจากตลาดและพ่อค้าที่มารับซื้อจากในเมืองเป็นสำคัญ ขณะที่กลุ่มชาวบ้านที่มีทุน
และมีที่ดินได้เปลี่ยนผืนไร่เดิมให้กลายเป็นสวนผลไม้

เมื่อสงครามความขัดแย้งทางอุดมการณ์จบลง ชีวิตของ “เล้าไท” ได้หักเหเส้นทางกลับ
เข้าสู่การพัฒนาเช่นเดียวกับ “เล้าลือ” พวกเขาคือภาพบอกเล่าเรื่องราวแทนชุมชนชาวม้งบ้านแทน
ธรรมภายหลังกลับสู่บ้านเกิดบนภูเขาและรับเอากระบวนการทัศน์ “การพัฒนา” เข้าไปในวิถีชีวิต การ

ต้องเผชิญชะตากรรมกับการเปลี่ยนแปลงอีกระลอกทำให้ทั้งสองคนจำเป็นต้องเรียนรู้จากโลกภายนอกมากขึ้นและปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อแสวงหาหนทางการอยู่รอดในเส้นทางแห่งการพัฒนาในปัจจุบัน

สำหรับชีวิตของ “เล่าไท” เมื่อกลับเข้าสู่เส้นทางการพัฒนา นั้นภายหลังจากที่เล่าไทและครอบครัวยอมวางอาวุธมอบตัวกับรัฐบาลไทยเพื่อยุติชีวิตคอมมิวนิสต์ เล่าไทและครอบครัวได้รับมอบที่ดินสำหรับการอยู่อาศัยจำนวนหนึ่งจากรัฐบาล แต่กลับขาดแคลนที่ดินสำหรับทำการเกษตร ครอบครัวของเล่าไทและชาวม้งบ้านแทนธรรมอีก 5 ครอบครัวจึงได้ตัดสินใจกลับไปยังบ้านเกิดบนภูเขา บริเวณที่เคยเป็นไร่ข้าวเดิมเพื่อไปตั้งรกรากทำการเกษตรในบริเวณดังกล่าว

ในช่วงแรกที่ย้ายกลับมาทำไร่ พวกเขายังคงทำการเกษตรโดยการปลูกข้าวไร่ และปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น จำพวก ข้าวโพดเหลือง ชิง ในช่วงนั้นเล่าไทและครอบครัวล้มลุกคลุกคลานไปกับการขายพืชผลทางการเกษตรที่ราคาตลาดไม่เคยแน่นอน เล่าไทจึงตัดสินใจปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรและพืชที่ผลิต ค้นหาทางของตัวเอง โดยนำทุนที่เคยสะสมจากการปลูกฝิ่นและรายได้จากการขายพืชผลการเกษตรจำนวนหนึ่งรวมกับเงินกู้ยืมนอกระบบ มาลงทุนทำสวนผลไม้ เล่าไท เลือกปลูกส้มเขียวหวาน เป็นผลไม้เศรษฐกิจทำรายได้ เพราะเขาเห็นว่า ยังมีคนปลูกน้อย อาจพอมีตลาดรับซื้อผลผลิต เขาจึงออกไปเรียนรู้วิธีการปลูกและการบำรุงรักษาจากชุมชนบ้านอื่นเพื่อมาทำสวนส้มเขียวหวานให้เติบโตงอกงามขึ้นบนภูเขา

เล่าไททดลองปลูกส้มบนภูเขาเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวบนผืนดินกว้างกว่า 10 ไร่ ในที่ทำกินเดิม ปัจจุบันสวนส้มเขียวหวานที่พวกเขาหมั่นบำรุงรักษามาตลอดเวลาหลายปีได้กลายเป็นรายได้หลักของครอบครัว มีผลผลิตที่พ่อค้าจากในเมืองมารับซื้อถึงสวนทุกๆ ปีในราคาที่แตกต่างกันไปในแต่ละปี

แม้ว่าจะมีรายได้จากการขายส้มในสวน แต่เล่าไทก็ยังหนีไม่พ้นปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตและรายจ่ายที่สูงจากการใช้ปุ๋ยและยาบำรุงรักษาสวนส้ม ตลอดจนราคาส้มที่ไม่แน่นอนในบางปี ทำให้รายได้เมื่อหักกลบลบหนี้กับค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวแล้วยังไม่เพียงพอต่อการจ่ายหนี้และดอกเบี้ยเงินกู้ยืม ทุกวันนี้ ครอบครัวของเล่าไทจึงต้องเผชิญกับการดำเนินชีวิตที่นับวันลำบากมากขึ้นเรื่อยๆ กับหนี้สินที่ยังไม่อาจไถ่ถอนได้หมด

ส่วน ชีวิตของ “เล่าสือ” ซึ่งอยู่ในเส้นทางการพัฒนาที่คุ้นเคย นั้นภายหลังจากที่ เล่าสือบวชพระตามโครงการธรรมจาริกและออกเดินเทศนาได้ 1 ปีจึงกลับไปเรียนและสอนหนังสือได้ระยะหนึ่งจนได้พบรักและกลับมาตั้งรกรากที่บ้านแทนธรรมหลังปีพ.ศ. 2524 ร่วมกับครอบครัวของเล่าไทและครอบครัวอื่นๆ อีกเกือบ 30 ครอบครัว ในช่วงแรก เล่าสือ ตั้งใจกลับมาทำนา เพราะมีที่

นาเก่าของพ่อ เขาเรียนรู้การทำนาปลูกข้าว แล้วนำที่นาในช่วงที่ว่างจากการปลูกข้าวไปปลูกผัก แต่การปลูกผักในระยะแรกได้ผลไม่ดีนักประกอบกับราคาขายในท้องตลาดไม่ค่อยดี เล่าสือ ไม่มีพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ ที่จะปลูกต่อไป เขาจึงกลับไปทำไร่ในที่ดินเก่าของญาติเพื่อปลูกข้าวโพดเหลือง โดยปลูกตั้งแต่ปีพ.ศ. 2525-2528 ซึ่งได้ราคาดี แต่เขามีที่ดินน้อยเกินไปประกอบกับเส้นทางขนส่งในขณะนั้นไม่สะดวกมากนัก เล่าสือและครอบครัวจึงตัดสินใจไปเชียงใหม่เพื่อเยี่ยมญาติและเสาะหาผืนไร่ เพื่อขอเช่าปลูกพืชผักขาย โดยเฉพาะกะหล่ำปลี ซึ่งกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดในขณะนั้น ภายใน 5 ปีเขาสามารถทำรายได้จากกะหล่ำปลีได้สูงถึงปีละ 70,000 - 100,000 บาท ขณะเดียวกันก็มองเห็นช่องทางปลูกผลไม้บางชนิด เช่น ลิ้นจี่ ลำไย จากชุมชนชาวม้งในเชียงใหม่ด้วย เล่าสือและภรรยาปลูกผักได้เพียง 4-5 ปี ก็กลับบ้านเพื่อดูแลแม่และลูกเล็กๆ ของตนอีกหลายคน จากนั้น เล่าสือจึงนำเงินที่ได้จากการขายผักไปลงทุนทดลองปลูกผลไม้ในที่ดินของตนในปีพ.ศ. 2535 ตอนแรกเล่าสือคิดว่าจะปลูกส้มเขียวหวาน ลิ้นจี่ แต่มีปัญหาเรื่องน้ำ จึงเปลี่ยนมาปลูกมะม่วงในที่สุด ปัจจุบันสวนมะม่วงของเล่าสือ กลายเป็นสวนแรกๆ ของชุมชนที่ทำรายได้ค่อนข้างดี จนมีชาวบ้านหลายคนเอาเป็นตัวอย่าง แต่เล่าสือเองกลับยังประสบปัญหาด้านทุนการผลิตสูงจากการใช้ปุ๋ยและยาบำรุงรักษาสวนมะม่วง ตลอดจนปัญหาราคาขายมะม่วงที่ไม่แน่นอนในแต่ละปี ทำให้ปัจจุบันเล่าสือและครอบครัวยังคงแบกภาระหนี้สินจากการลงทุนทำการเกษตรสวนผลไม้และค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวที่สูงขึ้น

4.3 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ในเส้นทางการพัฒนา

ปัจจุบัน บ้านแทนธรรมมีประชากรจำนวน 65 หลังคาเรือน แบ่งเป็นชาย 154 คน หญิง 152 คน ในจำนวนนี้ อาจแบ่งกลุ่มความแตกต่างบนฐานของรายได้ อาชีพและปัจจัยการผลิตออกเป็น 3 กลุ่มคือ

ชาวม้งระดับยากจน มีจำนวน 25 หลังคาเรือน กลุ่มนี้มีไร่ประมาณ 3 - 4 ไร่ มีรายได้ประมาณ 12,000 บาทต่อปีจากการออกไปรับจ้างทำงานในหมู่บ้านและต่างหมู่บ้านออกไป เช่น รับจ้างเกี่ยวข้าว เก็บข้าวโพด กรีดฝืนในฝังบาว เป็นต้น ส่วนรายจ่ายในชีวิตประจำวันมีไม่มากนัก อาศัยเก็บผักที่ปลูกในไร่ ปลูกข้าวหรือรับจ้างแลกข้าวจากเพื่อนบ้านมาประทังชีวิต ชาวม้งกลุ่มนี้สามารถส่งลูกเรียนหนังสือตามระบบได้ภายในโรงเรียนของชุมชนเท่านั้น ไม่สามารถส่งลูกไปเรียนหนังสือในระดับสูงๆ ในระบบการศึกษาปัจจุบันได้

ชาวม้งระดับปานกลาง มีจำนวน 20 หลังคาเรือน มีที่ไร่ประมาณหลังคาเรือนละ 10-20 ไร่ มีรายได้ประมาณ 50,000 บาทต่อปี กลุ่มนี้มีเงินลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี ขิง และเริ่มสะสมเงินนำมาลงทุนกับการทำสวนผลไม้บ้าง เช่น ปลูกมะม่วง ลิ้นจี่ เป็นต้น ชาวม้งกลุ่มนี้

มีรายจ่ายจากการส่งลูกไปเรียนหนังสือนอกหมู่บ้านบ้าง บางคนจบการศึกษาระดับมัธยมปีที่สาม หรือเรียนต่ออาชีวศึกษาแล้วออกไปทำงานในเมืองใหญ่ นอกนั้นเป็นรายจ่ายในด้านการเกษตร จากการซื้อปุ๋ย ยาฆ่าแมลง เป็นต้น

ส่วนชาวม้งในระดับรอย มีจำนวน 25 หลังคาเรือน มีที่ไร่ประมาณหลังคาเรือนละ 25-60 ไร่ ในจำนวนนี้มีบางคนที่มีที่นาอยู่บ้างประมาณ 15 หลังคาเรือน รวมพื้นที่นาทั้งสิ้น 110 ไร่ โดยผู้ที่มีที่นามากที่สุดมีประมาณ 12 ไร่ จำนวน 1 ราย นอกนั้นโดยเฉลี่ยมีที่นาประมาณ 6-7 ไร่ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะทำนาดำเพื่อปลูกข้าวปี ส่วนในช่วงพักนาจะปล่อยให้ว่างสำหรับที่ไร่นั้นมักจะลงทุนปลูกผลไม้ จำพวก ลิ้นจี่ มะม่วงประมาณ 12 หลังคาเรือน ส่วนที่เหลือยังคงทิ้งร้างผืนไร่เพื่อให้เข้าบ้างหรือลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น กลุ่มนี้มักมีรายได้ประมาณ 100,000 บาทต่อปีจากการขายผลผลิตจากสวน และการปล่อยให้คนพื้นราบเช่าที่นาที่ว่างเว้นจากการปลูกข้าวในบางปีเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้น เช่น ยาสูบ รายได้ส่วนใหญ่ที่มีมากพอจึงสามารถลงทุนขยายพื้นที่การเกษตร การทำสวน และสามารถส่งลูกไปเรียนหนังสือตามระบบได้เป็นอย่างดี

ชาวม้งบ้านแทนธรรมส่วนใหญ่ยังปลูกข้าวไร่และข้าวนาปีเพื่อบริโภค รวมถึงการปลูกพืชเศรษฐกิจระยะสั้นจำพวกขิง กะหล่ำ หรือพืชอื่นๆ เพื่อขายตามความต้องการของตลาด ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมามีการใช้ปุ๋ยและยามากขึ้นในการทำการเกษตรไร่ถาวร จึงเป็นการยากที่ชาวม้งในระดับยากจนและระดับปานกลางจะตัดสินใจลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจและลงทุนทำสวนผลไม้ เพราะต้องใช้เงินลงทุนสูง ขณะเดียวกันในกลุ่มชาวม้งระดับรอยก็ไม่ได้มีโอกาสทางการเกษตรมากนัก พวกเขามีรายได้จากการขายพืชผลการเกษตรปีละครั้ง ทำให้ในปัจจุบันเกือบทุกครัวเรือนต่างมีหนี้สินสะสมโดยเฉลี่ยประมาณ 5-6 หมื่นบาท ไม่เว้นแม้แต่ในกลุ่มระดับรอยที่ส่วนใหญ่ใช้เงินไปกับการลงทุนปลูกไม้ผล และส่งลูกเรียนหนังสือในเมือง

สำหรับชาวบ้านในระดับยากจนและระดับปานกลางที่มีรายได้ไม่มากนัก การปลูกข้าวไร่ในแต่ละปีมักไม่ค่อยพอกิน ดังนั้น เมื่อว่างเว้นจากงานในไร่ ชาวม้งบ้านแทนธรรมจะออกไปรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้านออกไป ส่วนลูกหลานที่เติบโตใหญ่มักออกไปเรียนหนังสือหรือทำงานในเมือง โดยพบว่า มีการอพยพแรงงานไปในเมืองทั้งในตัวจังหวัดและไปไกลถึงกรุงเทพฯ โดยส่วนใหญ่ไปประกอบอาชีพรับจ้าง อาทิ รับจ้างเลี้ยงเด็ก หรือ ขายของ เป็นต้น

ทั้งเส้นทางชีวิตของทั้งเล่าไท เล่าสือและชาวบ้านในชุมชนม้งบ้านแทนธรรมมีความแตกต่างกันต่างสะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนของชุมชนในวิถีชีวิตวัฒนธรรมตามแนวทางการพัฒนาของรัฐบนความคิดแบบระบบทุนนิยมและการเน้นความทันสมัย ทำให้ชุมชนม้งและชนบทที่สูงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ในด้านหนึ่ง การพัฒนา

อาจทำให้ชีวิตสะดวกสบายขึ้นจากถนน ไฟฟ้า สาธารณูปโภคต่าง ๆ และความเจริญทางด้านวัตถุ แต่ขณะเดียวกัน นโยบายการพัฒนาและโครงการต่าง ๆ กลับกลายเป็นการสร้างปัญหาที่ชาวบ้านไม่สามารถควบคุมและกำหนดชะตาชีวิตของตัวเองได้ เพราะแนวทางการพัฒนามุ่งเน้นการเปลี่ยนระบบการผลิต พืชที่ผลิต และเปลี่ยนวัฒนธรรมของชุมชนบนยอดดอย การเปลี่ยนให้ชาวม้งปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ทดแทนฝิ่น ชาวม้งบางส่วนอาจเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่ระบบสวนผลไม้เพื่อปลูกท้อ ส้ม มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ แต่ก็สามารถทำได้ในบางรายที่มีทุนสะสมมากพอ สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพาปัจจัยต่างๆ จากภายนอก อาทิ ทุน ตลาดและเทคโนโลยีมากขึ้น ขณะที่ไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิตหรือราคาผลผลิตตกต่ำ (Gua, 1975) ทำให้ชุมชนถูกปล่อยให้ตกอยู่ในวังวนของการผลิตเพื่อทิ้งขว้าง เพราะขายไม่ได้ราคา ไม่คุ้มค่าขนส่งและราคาตลาดไม่แน่นอน ชุมชนประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจน้อยกว่ารายได้จากฝิ่นในอดีตและปัญหาอื่นๆ จากการตลาด การขนส่ง

จะพบว่า โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้าไปสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของกลุ่มชนบนที่สูงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคม 3 ประการ คือ 1. ทำให้มีการใช้ที่ดินเข้มข้นขึ้นส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติโดยรวม 2. ทำให้ความหลากหลายของสายพันธุ์พืชที่เคยมีมาแต่เดิมลดลงอย่างรวดเร็ว และ 3. ทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการผลิตและการถือครองที่ดินจนนำไปสู่ความเป็นชุมชนที่อ่อนแอไม่สามารถสืบทอดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และภูมิปัญญาความรู้ในการจัดการทรัพยากรเริ่มหดหายไปที่สุดในที่สุด (ยศ, 2542)

การที่รัฐแก้ไขปัญหาด้านด้วยการมองว่าเป็นปัญหาด้านการเกษตรมากกว่าจะให้ความสำคัญกับกระบวนการธุรกิจการเมืองบนที่สูงและการไม่ยอมรับความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวม้ง เช่น ระบบการผลิต ความหลากหลายของพันธุ์พืช และการรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ว่าเป็นความรู้ที่สำคัญอีกระบบหนึ่ง ทำให้รัฐกำหนดนโยบายและมาตรการปราบปรามฝิ่น สร้างโครงการพัฒนาที่เน้นการแก้ปัญหาทางการเกษตร เปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนไปเน้นระบบการเกษตรแบบถาวรและปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่นเพื่อขาย ซึ่งกลายเป็นจุดที่ก่อให้เกิดการสูญเสียที่สำคัญคือ การสูญเสียระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่ ทั้งนี้ การมุ่งเน้นให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเพื่อขายเชิงพาณิชย์ตามการส่งเสริมของรัฐ ทำให้มีการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้น และต้องใช้ปุ๋ยเคมี ตลอดจนยาฆ่าแมลงเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำลายความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทำกินและการสูญเสียความรู้ท้องถิ่น ที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจผิดว่า ระบบการผลิตแบบไร่ย่ำที่เป็นการทำลายป่า ทำให้ระบบการเกษตรแบบย่ำที่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญตามภูมิปัญญา

ของกลุ่มมั่ง และจัดเป็นระบบวนเกษตรรูปแบบหนึ่งที่มีประสิทธิภาพบนภูเขากมของข้ามไปในสังคมปัจจุบัน (ยศ, 2542)

ความเปลี่ยนแปลงและการสูญเสียดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเด่นชัดในชุมชนบ้านแทนธรรมในแง่การดูแลรักษาทรัพยากรและความหลากหลายของสายพันธุ์พืชลดลง ชุมชนมีการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากขึ้น มีความขัดแย้งภายในชุมชนมากขึ้นตลอดจนมีช่องว่างของความแตกต่างทางชนชั้นเพิ่มมากขึ้น (Dearden, 1995)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยในด้านหนึ่งเกิดความสูญเสียทั้งการรักษาทรัพยากร ความหลากหลายของพันธุ์พืชและช่องว่างระหว่างชนชั้น ขณะที่อีกด้านชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้านแทนธรรมก็พยายามปรับประยุกต์แก้ไขเปลี่ยนแปลงเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาที่เกิดขึ้น

โดยในแง่เศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต การเน้นสวนผลไม้ พืชระยะสั้น และเร่งผลผลิตพืชเพื่อขาย รวมทั้งการเปลี่ยนวิธีคิดที่เริ่มตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ขณะที่มีความพยายามในการสร้างความหลากหลายด้วยการปลูกพืชผักในไร่ถาวรเพื่อสร้างหลักประกันด้านอาหาร

ในแง่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยการผลิตจากทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเริ่มร่อยหรอลง การใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชไร่ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มคุณภาพดินด้วยปุ๋ยและสารเคมี กลายเป็นวัฏจักรของปัญหาสิ่งแวดล้อม ขณะที่อีกด้านก็มีความพยายามที่จะปรับให้ตัวเองมีทางออกอื่นๆ เช่น การคัดเลือกพืชเพื่อปลูกที่จะไม่เลือกปลูกกะหล่ำมากเกินไป เพราะมีแมลงรบกวนหรือปลูกพืชสลับสับเปลี่ยนกัน

ในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคมจากเดิมที่ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีน้อยมาก แต่ในปัจจุบันกลับเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชนมากขึ้น ในบางด้านชุมชนเริ่มปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์และวิธีคิดไปตามกระบวนการพัฒนาด้วย เช่น ค่านิยมในการสะสมความเจริญทางวัตถุ วิธีคิดเรื่องผลประโยชน์ของปัจเจกเป็นที่ตั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวมั่งบ้านแทนธรรมไม่ได้รับความสำคัญและเริ่มเสื่อมคลายลง ขณะที่บางด้านชาวมั่งบ้านแทนธรรมได้พยายามปรับเปลี่ยนระบบวัฒนธรรมที่ยังยึดโยงอยู่กับคุณค่าบางคุณค่า เช่น การแบ่งปันและช่วยเหลือกันภายในระบบเครือญาติ การสนับสนุนคนยากจนที่ขยันทำงาน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า จะมีความพยายามในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ ดัดแปลงแก้ไขตัวเองเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาจากกระบวนการพัฒนา แต่ในสถานการณ์ที่กระบวนการพัฒนาได้ทำให้ชาวมั่งบ้านแทนธรรมต้องพึ่งพาคนอื่น ๆ มากขึ้น ทั้งจากระบบตลาด เทคโนโลยี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย

และสิ่งอื่นๆ จากภายนอกมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้บ้าน
แทนธรรมเริ่มมีศักยภาพในการเรียนรู้ลดลง ไม่สามารถสร้างกระบวนการคิด ดัดแปลงแก้ไขเพื่อ
เพิ่มอำนาจต่อรองหรือมีทางเลือกในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเองและเริ่มไม่สามารถสร้าง
ความมั่นคงให้กับชีวิตของตนเองได้เช่นในอดีต และด้วยเงื่อนไขดังกล่าวอาจนำไปสู่ความเป็นชุม
ชนที่อ่อนแอลงทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในอนาคต

4.4 ภาพลักษณ์ม้ง – จากฝัน/ความมั่นคงสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันชาวม้งบ้านแทนธรรม นอกเหนือจากต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงภายใน
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยเงื่อนไขอันจำกัดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ลดลงแล้ว ชุมชนบ้านแทน
ธรรมยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาใหม่ในบริบทความขัดแย้งเชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่ม
ต่างๆ ในพื้นที่ ปัญหาความขัดแย้งของชาวบ้านเกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชุมชนพื้นราบ โดยที่
ผ่านมาเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้อ้างกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติบังคับให้ชาวม้งบ้านแทนธรรมต้องอพยพ
ออกจากเขตป่าเนื่องจากกระทำผิดกฎหมายป่าไม้ ช้อกล่าวอ้างยังถูกขยายจากการทำผิดกฎหมาย
ป่าสงวนแห่งชาติไปสู่การเป็นผู้ทำลายป่า โดยยกกรณีการลักลอบตัดไม้ในเขตป่าและการใช้ยาฆ่า
แมลงและสารเคมีทำลายทรัพยากรน้ำ ดิน สิ่งแวดล้อมขึ้นมากล่าวอ้าง ความขัดแย้งได้ขยายวง
จากเจ้าหน้าที่รัฐ โดยกำนัน เจ้าที่ป่าไม้อำเภอ นายอำเภอไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด มีการเรียกร้อง
ให้ชุมชนม้งบ้านแทนธรรมอพยพออกไปที่อื่น แต่ชาวบ้านได้อ้างสิทธิของการเป็น “ผู้อาศัยอยู่ก่อน”
กฎหมายประกาศบังคับใช้ และการเป็น “ผู้พัฒนาชาติไทย” ปฏิเสธข้อกล่าวอ้างของรัฐและชุมชน
พื้นราบ

ชาวม้งบ้านแทนธรรมเป็นหนึ่งในหลายชุมชนบนภูเขาที่เกิดความขัดแย้งในทำนอง
เดียวกัน บนความขัดแย้งดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ชาวม้งจากผู้ปลูก เสพและค้า
ฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดและภาพลักษณ์ชาวม้งผู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมืองใน
บริบทความขัดแย้งทางการเมืองที่ผ่านมาในอดีต ต่อเมื่อกลางทศวรรษ 2520 กระแสการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมเริ่มเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการแย่งชิง
ทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มคนต่างๆ ภาพลักษณ์ของชาวม้งที่ปลูก เสพและค้าฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติด
ได้ถูกเชื่อมโยงกับปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมจากระบบการทำไร่ฝิ่น หรือที่สังคมทั่วไปเรียกกัน
ว่า “ไร่เลื่อนลอย” ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าชาวม้ง อย่างเช่น บ้านแทนธรรมจะ
เปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำไร่ฝิ่นไปสู่ระบบการผลิตแบบสวนและปลูกพืชที่ได้รับการแนะนำ
จากโครงการพัฒนาก็ตาม ในปัจจุบัน ทั้งระบบการทำไร่ฝิ่นและระบบการผลิตแบบใหม่ของชาวม้ง

ต่างยังคงอยู่ในวังวนของการถูกป้ายสีด้วยข้อกล่าวอ้างจากการใช้ยาฆ่าแมลงและสารเคมีเพื่อปลูกพืชที่ตามโครงการพัฒนาให้กลายเป็นปัญหาใหม่ในบริบทใหม่ในฐานะผู้ทำลายป่าและสิ่งแวดล้อม

4.5 ชุมชนมั่งกับการกลายเป็น “คนชายขอบ”

ในบริบทที่นานาชาติดมืองฝิ่นเป็นยาเสพติดและส่งผลให้รัฐบาลไทยออกกฎหมายบังคับให้ฝิ่นกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายได้ทำให้ภาพฝิ่นจากสินค้าทำกำไรในยุคหนึ่งเปลี่ยนไปสู่ภาพของยาเสพติด กอปรกับบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองบนปัญหาที่เรียกว่าภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ ทำให้รัฐอาศัยจังหวะดังกล่าวจัดระบบบริเวณชายแดนของประเทศด้วยการเลือกหยิบเน้นโยงความเป็นมั่งกับปัญหาฝิ่นและยาเสพติดผนวกเข้ากับความเสี่ยงต่อการทำลายความมั่นคงของประเทศและเผยแพร่แนวคิดดังกล่าวกับคนในสังคมทั่วไปมากขึ้น ภาพลักษณ์เหล่านี้ต่างหมายถึง การสร้างชุดนิยามความหมายฝิ่นด้วยภาพตัวแทน (Representation) หนึ่งไปสู่อีกภาพตัวแทนหนึ่งในบริบททางการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจ (Dominant Culture) กับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ (Subordinated Culture)

ในแง่นี้ ภายหลังจากที่ภาพลักษณ์ฝิ่นเปลี่ยนเป็นยาเสพติดและกลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายในปีพ.ศ. 2501 ฝิ่นได้เริ่มต้นกลายเป็นสิ่งแบ่งแยกระหว่างเขา - เรา คือระหว่างกลุ่มอำนาจอย่างรัฐ กับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจอย่างมั่ง ท่ามกลางมิติต่างๆ ของฝิ่น ไม่ว่า ในมิติของการค้ากำไร การแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทหาร รัฐบาลและกลุ่มอื่นๆ ในอดีต แต่รัฐในฐานะ Dominant culture กลับเลือกหยิบภาพของชาวมั่งที่เคยมีวัฒนธรรมของคนปลูก เสพและค้าขายฝิ่นในอดีตขึ้นมาเพื่อสร้างภาพตัวแทนกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวมั่งว่าเป็นผู้ค้าฝิ่น ทำผิดศีลธรรมโดยละเลยเงื่อนไขอื่นๆ ในทางประวัติศาสตร์และความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มการเมืองอื่นๆ เมื่อภาพตัวแทนนี้ได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก ภาพตัวแทนได้ทำให้อัตลักษณ์ของชาวมั่งติดอยู่กับการเป็นผู้ทำลายศีลธรรมอันเนื่องมาจากความเกี่ยวพันกับฝิ่น

ภาพตัวแทนฝิ่นซึ่งเป็นยาเสพติดที่ถูกกลุ่มวาทกรรมครอบงำสร้างขึ้นโดยมีความเป็นมั่งเข้าไปเกี่ยวข้องและภาพชาวมั่งที่ถูกขยายไปสู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางการเมืองและขยายไปสู่ภาพลักษณ์ของชาวมั่งผู้ทำลายป่าในปัจจุบัน ได้สร้างภาพลักษณ์ชาวมั่งให้กลายเป็น “คนอื่น” (the Other) ของสังคมในฐานะผู้ทำลายศีลธรรมอันดีงามด้วยภาพที่เกี่ยวพันกับยาเสพติด/ความมั่นคงและทำลายป่า ซึ่งการสร้างภาพความเป็นคนอื่นนี้เป็นหนึ่งกระบวนการสร้างความเป็นคน

ชายขอบ (Marginality) ที่หมายรวมถึงการกระทำที่กีดกัน การทำให้ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการกับชีวิตและชุมชนของตนเอง ไร้ซึ่งพื้นที่ที่เท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่ในสังคม

ความเป็นชายขอบจึงเป็นเหมือนกับ “ภาวะที่ถูกกระทำ” โดยการนิยามความหมายที่กีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยออกไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ ทำให้สร้างความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและอำนาจให้เกิดในคนกลุ่มน้อย โดยผ่านการสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” (the otherness) ให้เกิดขึ้น หลังจากนั้น รัฐจึงมีความชอบธรรมในการเข้าไปมีบทบาทในชุมชน สามารถสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อทำการควบคุมจัดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งผ่านสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา”

การพัฒนาที่รัฐผลักดันเข้าไปในหมู่บ้านอาจประกอบขึ้นจาก 2 ความคิดหลัก คือ ความคิดเรื่องความทันสมัยกับความคิดเรื่องอุดมการณ์รัฐชาติ

ความคิดเรื่อง ความทันสมัย มีนัยของการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะล้าหลังในอดีตไปสู่ความเจริญในอนาคต โดยมีการพัฒนาเป็นความก้าวหน้าที่ดีในทิศทางเดียว ขณะที่ ความเป็นชาติ มีนัยของการผนวกรวมเอาชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเดียวกัน ทำให้มองได้ว่า ความทันสมัยกับความเป็นรัฐชาติคือเรื่องเดียวกัน ในแง่นี้หากชุมชนหรือท้องถิ่นใดยังไม่ได้รับการพัฒนาหรืออำนาจรัฐสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ถึง จะถือว่าชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นเป็นผู้ล้าหลังและด้อยการพัฒนา (อานันท์, 2544)

การพัฒนาของรัฐบนความคิดเรื่องความทันสมัยจึงเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางบนยอดดอยในหมู่บ้านท่ามกลางการใช้กลไกอำนาจของรัฐ เช่น การกำหนดนโยบายและการออกกฎหมาย

ชาวม้งและชนบนที่สูงที่ถูกปิดป้ายด้วยภาพตัวแทนผืนกับยาเสพติดและความมั่นคงจึงถูกจัดการและถูกเปลี่ยนแปลงชีวิตด้วยการพัฒนาบนแนวคิดความทันสมัยของรัฐ เกิดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขาที่ม้งกำลังดิ้นรนและมุ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูงด้วยแนวคิดความทันสมัย โดยการเปลี่ยนระบบการเกษตรของชาวม้งและชนบนที่สูงจากไร่ย้ายที่ไปสู่การทำไร่ถาวร สร้างโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นขึ้น จัดหาพืชพันธุ์ที่เหมาะสมแก่การปลูกทดแทนการเกษตรแบบเดิม การจัดพื้นที่ให้มาอยู่รวมกันในนิคมสร้างตนเอง ส่งเสริมการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และให้เป็นแหล่งทดลองทำไร่นาแบบถาวร มีการทำกินและอยู่อาศัยอย่างถาวร เน้นส่งเสริมอาชีพให้ทำการเกษตรแบบถาวรเป็นหลักแหล่งเพิ่มรายได้ เช่น ปลูกกาแฟ เลี้ยงสัตว์ ไม้ผลยืนต้น ใช้น้ำและยาปราบศัตรูพืช สอนวิธีการทอผ้า ตัดเย็บ จักสานไม้ไผ่ ในด้านการศึกษา ให้การศึกษาหลักสูตรพิเศษที่มุ่งสร้างความจงรักภักดีต่อชาติ

แนวคิดความทันสมัยได้ขยายเข้าไปสู่การพัฒนาสุขภาพอนามัย เทคโนโลยีและความรู้ บนความคิดนี้รัฐได้เริ่มพัฒนาเรื่องสุขภาพอนามัยของชาวม้งและชนบนที่สูงขึ้นในปีพ.ศ. 2502 โดยออกไปสำรวจสภาพพื้นที่และประชากรชนบนที่สูง ให้คำแนะนำด้านการรักษาสุขภาพอนามัย นำการแพทย์แผนใหม่เข้าไปโดยเพิกเฉยต่อความรู้พื้นบ้าน จัดตั้งสถานอนามัย สนับสนุนการพยาบาล ผดุงครรภ์ วางแผนครอบครัว จัดระดับสถานะโภชนาการ แก้ปัญหาโรคขาดสารอาหาร สนับสนุนสุขภาพบาล น้ำดื่ม น้ำใช้ ที่อยู่อาศัย ส้วม (ขจิตภัย, 2528)

ภายหลังการอพยพลงสู่พื้นราบของครอบครัวเล่าสือและชาวม้งบ้านแทนธรรม พวกเขาต่างได้รับการพัฒนาจากรัฐบนแนวคิดที่มองชนบนที่สูงเป็นกลุ่มคนด้อยพัฒนา โครงการพัฒนาเหล่านี้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนม้งบ้านแทนธรรมจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ำที่ไปเป็นการทำไร่อยู่กับที่ เปลี่ยนระบบการปลูกพืชจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวและเปลี่ยนแปลงแบบแผนชีวิต สุขอนามัย คุณภาพชีวิตบนเส้นทางความหมายแห่งการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวม้งบ้านแทนธรรมได้เรียนรู้และทำความเข้าใจต่อกระบวนการพัฒนา ในช่วงการเปลี่ยนผ่านนี้ พวกเขาค้นพบว่า โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่หยิบยื่นให้ ดังเช่น การส่งเสริมการปลูกข้าวโพดเหลือง การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โครงการธรรมจาริก ตลอดจนโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา สาธารณูปโภคต่างๆ ในการพัฒนา ไม่สามารถทำให้ชีวิตของชุมชนอยู่รอดได้จริง พวกเขาต้องเผชิญชะตากรรมกับการจัดการปัญหาและแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตัวเองผ่านระบบเครือญาติชาวม้ง ไม่ว่า ในประสบการณ์การออกเดินทางไกล เพื่อหาที่ดินทำกินด้วยตัวเอง การแก้ปัญหาตลาดข้าวโพดเหลืองราคาตกต่ำ และบางคนกลับไปสู่การปลูกและค้าฝิ่นไปพร้อมกับปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เพื่อให้อยู่รอดและดำรงชีวิตต่อไปได้

โดยสรุปแล้ว ความเป็นชายขอบของชาวม้งจึงเกิดขึ้นจากการที่ชาวม้งถูกสร้างภาพลบ ประทับตรวว่าเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย และต่อเนื่องไปถึงการสร้างภาพลบว่า เป็นผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและการทำลายป่า โดยละเลยที่จะพิจารณามิติอื่นๆ

การสร้างภาพด้านลบแก่ชาวม้งที่มีลักษณะการตีตราประณามว่าเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมในสังคมดังกล่าว ในด้านหนึ่งได้สร้างความเข้าใจผิด สร้างให้เกิดความแตกต่างและเกิดความเสื่อมเสียขึ้น ทำให้คนในสังคมทั่วไปรู้สึกชาวม้งเป็นคนไม่ดี กระทำผิดศีลธรรม แต่อีกด้านหนึ่ง มันได้กลายเป็นภาพตัวแทนว่าด้วยความเป็นคนอื่นให้เกิดขึ้นแก่ชาวม้ง ซึ่งภาพเหล่านี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐในการจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวม้งในด้านต่างๆ ไม่ว่า การเปลี่ยนระบบการผลิต การอพยพโยกย้ายลงจากดอย ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความเป็นคนชาย

ขอบจากผลพวงของนโยบายและมาตรการในการจัดการปัญหาต่างๆ ของรัฐ ทำให้เกิดการกีดกันสิทธิ ทำให้ไร้ซึ่งเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการชีวิตและชุมชนของตนเองและนำไปสู่ความไม่เป็นธรรมและเกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้นในสังคม

4.6 สรุป

ด้วยเพราะเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จากแรงผลักดันของตลาดการค้าฝิ่น สถานการณ์การขาดแคลนฝิ่นของโลกและนโยบายรัฐไทยที่ส่งเสริมการปลูกฝิ่นเพื่อขายเชิงพาณิชย์ ได้ทำให้ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” บ้านแพนธรรม ซึ่งส่งเสริมประสบการณ์ความรู้ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับมนุษย์ และมีรากฐานการเกษตรบนหลักการ “จริยศาสตร์แห่งการยังชีพ” ทำการปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อขายเชิงพาณิชย์ ชุมชนบ้านแพนธรรมปลูกฝิ่นเพิ่มขึ้นเพื่อตอบสนองต่อตลาดการค้าฝิ่น การปรับระบบการผลิตของชุมชนมั่งได้ทำให้พวกเขาจำต้องปรับระบบต่างๆ ภายในวัฒนธรรมด้วย เช่น การปรับระบบแรงงาน และระบบการจัดการที่ดินเพื่อตอบสนองเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

ต่อเมื่อนิยามความหมายฝิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากสินค้าทำกำไรสู่ยาเสพติด รัฐบาลไทยได้รับแรงกดดันจากต่างประเทศ จำต้องเปลี่ยนนโยบายจากการค้าฝิ่นอย่างเสรีไปสู่การออกกฎหมายยกเลิกปลูก เสพและค้าฝิ่นในปีพ.ศ. 2501 และรับแนวทางการแก้ไขปัญหามันกับยาเสพติดและปัญหาภัยความมั่นคงจากคอมมิวนิสต์ด้วยแนวทางการพัฒนาจากตะวันตก

ในแง่การแก้ไขปัญหายาเสพติด แม้ว่า รัฐบาลไทยจะออกกฎหมายยกเลิกการปลูกและเสพฝิ่นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2501 แต่กฎหมายกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติ เพราะยังคงมีการลักลอบค้าฝิ่นบนภูเขาอย่างต่อเนื่องโดยแรงสนับสนุนจากกลุ่มธุรกิจการเมืองและกลุ่มอิทธิพลต่างๆ บนยอดดอยอย่างล้าหน้าชาวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา พรรคก๊กมินตั๋ง และเจ้าหน้าที่รัฐไทยบางคน ทำให้การลักลอบปลูกและค้าฝิ่นยังดำรงอยู่มายาวนานอีกเกือบ 30 ปี ขณะที่สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมรุนแรงขึ้น ชาวม้งซึ่งเคยผลิตฝิ่นตอบสนองต่อความต้องการของรัฐบาลไทยได้เริ่มถูกเชื่อมโยงกับสถานการณ์ฝิ่นที่มียาเสพติดและสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ในฐานะผู้ปลูก เสพและค้าฝิ่นซึ่งกลายเป็นยาเสพติดและภาพของผู้เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมือง ภาพลักษณ์ชาวม้งกับฝิ่นเริ่มถูกใช้เป็นเครื่องมือและโปรโมทเพื่อแก้ไขปัญหาด้านการเมืองและตอบสนองต่ออุดมการณ์ของคนบางกลุ่ม

ทั้งภาพลักษณ์ฝิ่นที่เปลี่ยนเป็นยาเสพติดเชื่อมโยงกับชาวม้งและภาพชาวม้งที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความมั่นคงทางการเมืองตลอดจนภาพลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการ

ทำลายสิ่งแวดล้อมในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภาพลักษณ์เหล่านี้ได้เริ่มทับซ้อนกัน กลายเป็น
อัตลักษณ์ของชาวม้งที่ถูกมองเห็นในสังคมทั่วไปในปัจจุบัน และภาพลักษณ์เหล่านี้ได้เริ่มแบ่งแยก
ความเป็นเรา-เขาขึ้นในสังคม ระหว่างสังคมทั่วไปกับชาวม้ง ทำให้ชาวม้งเริ่มกลายเป็น “คนอื่น”
ในฐานะผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นที่ทำลายศีลธรรมอันดีของสังคม รัฐบาลจึงมีความชอบธรรมในการ
เข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนาบนความคิดทันสมัยและอุดม
การณ์รัฐชาติแบบตะวันตกผ่านการดำเนินนโยบายและกฎหมายต่างๆ เช่น การกำจัดฝิ่น ออก
กฎหมายให้ฝิ่นเป็นยาเสพติด การเปลี่ยนระบบการผลิต การอพยพชาวม้งลงจากดอย การดำเนิน
นโยบายผสมกลมกลืน ฯลฯ

แนวทางการพัฒนาอาจทำให้ชีวิตของชุมชนบนภูสูงได้รับความสะดวกสบายจาก
สาธารณูปโภค ความเจริญด้านวัตถุ และสุขอนามัยตามแบบความทันสมัยมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่ง
การพัฒนาดังกล่าวสร้างปัญหาความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านไม่สามารถ
ควบคุมและกำหนดชะตาชีวิตตัวเองได้ เพราะการพัฒนาดังกล่าวมุ่งเน้นการเปลี่ยนวัฒนธรรมของ
ชาวม้งให้กลมกลืนกับสังคมโดยรวม เช่น การเปลี่ยนระบบการผลิต ระบบพืชที่ปลูกทดแทนฝิ่น
การอพยพลงจากดอยสู่พื้นที่ราบ

ผลจากกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดตะวันตกโดยรัฐไทยและเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมภายนอกได้เริ่มแปรชุมชนม้งบ้านแพนธรรมจาก “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” ไปสู่
“ชุมชนแห่งความอ่อนแอ” จากชุมชนที่สามารถสร้างระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสร้าง
ความหลากหลายของสายพันธุ์พืชเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในอาหารกลับเริ่มลดลง จำต้อง
พึ่งพาตลาดและผลผลิตภายนอก ในแง่เศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและวิถีชีวิตที่
เริ่มตั้งอยู่บนผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล ในแง่สิ่งแวดล้อม ปัจจัยการผลิตจาก
ทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าเริ่มร่อยหรอลง การใช้ที่ดินเพื่อปลูกพืชไร่ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ
ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเพิ่มคุณภาพดินด้วยปุ๋ยและสารเคมี กลายเป็นวัฏจักรของปัญหาสิ่งแวดล้อม
ในแง่ความสัมพันธ์ทางสังคม กลับเกิดความแตกต่างทางชนชั้นในชุมชนมากขึ้น แม้ว่าภายในชุม
ชนจะยังมีระบบการเกื้อกูลและแบ่งปันกันภายในระบบเครือญาติ แต่การเปลี่ยนแปลงได้สะท้อน
ให้เห็นความแตกต่างทางชนชั้นในสังคมม้งที่มีสูงขึ้นและส่งผลให้สถาบันทางสังคมที่เคยดูแลจั้ด
การทรัพยากรเริ่มอ่อนแอ ชาวบ้านสูญเสียความมั่นใจและพลังในการพัฒนาศักยภาพของตัวเอง
จากความรู้ดั้งเดิมที่มี ทำให้กระทบต่อวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของกลุ่มด้วยในที่สุด